

BAJAI HONPOLGÁR

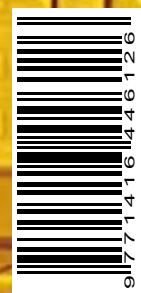
Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2019. november • XXX. évfolyam 11. (348.) szám

Ára: 330 Ft

Fotó: Tábori Zoltán

- Egy New York-i plébános sírja a bajai Kálvária-temetőben
- Tanárok és tanítványok az 1956-os forradalomban és a megtorlásban
- Adalékok a Tóth Kálmán-szobor és a tér történetéhez
- Egy „bajai Odüsszeusz” – interjú Bellyei Csaba tengerészkapitánnyal

Tartalom

- Hogy kerül egy New York-i plébános sírja Bajára? (*Kővágó József írása*).....3
- Asszonyors (Kárpáti Jonatán novellája) ...5
- Tanárok és tanítványok részvétele az 1956-os eseményekben. Megtorlás (1956-1963) (*Gergely Ferenc tanulmánya, 1. rész*).....6
- Viszontrendezvény (*Szentiványi Gábor írása*).....10
- Ércszobor a város nagy fiának. Adalékok a Tóth Kálmán-szobor és a tér történetéhez (*Kordé Nóra tanulmánya*).....11
- Lengyel menekültek a bajai Nemzeti Szállóban (*Sarlós István forrásközlése*).....13
- Egy „igazi Odüsszeusz” Bajáról (*Zalavári László interjúja Bellyei Csabával*).....14
- Erdélyi ősz (*Sipos Katalin élménybeszámolója*).....17
- „Béka vala ekéje, kígyó vala ostora...” (*Lex Orsolya recenziója*).....19
- Kis kolozsvári sporttörténet bácskai szereplőkkel (*Mayer János könyvismertetése*).....20
- Ízlelő – családbarát étterem Szekszárdon (*Szűnder Dezső étteremtisztulása*).....22
- Nem burgonya: batáta (*Szűnder Dezső receptjei*).....24

Tájkép csata után

Mayer János

■ Lezajlott a helyhatósági választás: új gazdái vannak a régi városházának, s lassan talán az elmúlt hónapokat átható csatazaj is enyhül kissé. Egyelőre persze sokakat – (párt)szimpátiáiktól és -antipátiáiktól függően – a váratlan (vagy nagyon is várt) eredmény miatti sokk, megdöbbenés vagy éppen reménykedés és eufória tart hatalmában, másokból a legrosszabb ösztönöket és gyűlölködést hozta ki az október 13-i bajai ütközet kimenetele. Az sem kérdés, hogy csaták nincsenek veszteségek és áldozatok nélkül: s így sokak mostani napjait a bizonytalanság fortélyos félelme igazgatja.

Szerencsére a *Bajai Honpolgár* léte és jövője igazából sosem függött a helyi hatalomváltásoktól: nem voltunk (és nem is leszünk) senki „lakájmédiája”; jobb- és baloldali önkormányzatok többnyire egyaránt támogathatóknak ítélték munkánkat és az általunk képviselt értékeket. Ettől persze kaptunk már olyan minősítést, hogy a „hatalom kedvencei” vagy épp „ellenzéki folyóirat” vagyunk, de mindkettő ugyanannyira volt igaz: semennyire. Lapunk sosem adott teret pártos, politikailag elfogult írásoknak, az ilyen jellegű próbálkozások közlését – akár versek, novellák részeként is – következetesen elutasítottuk. Ha kritizáltunk (műveket, kiadványokat, színelőadásokat, építményeket), azt mindig esztétikai, szakmai okokból tettük, és sosem az alkotók világnézete, pártállása

okán. Ha megszólaltattunk valakit egy-egy interjúban, csak a tevékenysége volt fontos, nem az, kire szokott szavazni. Mégsem mondhatjuk persze, hogy nekünk mindegy, kik vezetik a várost, és milyen viszonyt alakítanak ki a város egyetlen független honismereti, kulturális folyóiratával. Nem mindegy, hogy támogatandó, együttműködő partnert, megtúrt rosszat vagy éppen sok láthatatlan eszközzel hátráltatni, lejáratni próbált ellenfelet látnak bennünk. (Az elmúlt évtizedben mindegyik viszonyulást megértük, pedig nagyjából mindig ugyanazt tettük.) Mi a *mindenkori* városvezetéssel együttműködésre törekszünk, hiszen – ha más módszerekkel és eszközökkel is – alapvetően ugyanazért dolgozunk: városunk jobbá tételéért, a helyi kultúra fejlesztéséért.

Egyelőre nem tudhatjuk, hogy az új városi elöljáróság értéket lát-e lapunkban, megtiszteli-e (kitüntető figyelmével, személye, médiája támogató jelenlétével vagy akár anyagi erejével) rendezvényeinket, vagy éppen egy végképp eltörölendő múlt részeként tekint ránk, netán tudomást sem vesz rólunk. Szerkesztőségünk és kiadó kuratiumunk így joggal biztathatja magát továbbra is az angol közmondással: *reméld a legjobbat, de készülj a legrosszabbra!* Idestova 30 éve vagyunk része a város közéletének, s ha rajtunk múlik, maradunk is egy ideig. Egyébként pedig *üdvözlét a győzőnek*.

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Sarlós István, Sipos Loránd, Szűnder Dezső,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számlasszám: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!

Fotó: Tábori Zoltán

Hogy kerül egy New York-i plébános sírja Bajára?

Kövágó József ny. vegyész-mérnök

■ Ha ellátogatunk a Kálvária temetőbe, a kapun belépve és rögtön balra fordulva egy régi, nem szokványos síron akadhat meg a szemünk. A sír mérete nagyobb a szokásosnál, és egy érdekes síremlék magasodik rajta: Krisztus lehajol a keresztfáról, és átölel egy ferences szerzetest, azaz barátot. A magyar nyelvben a ferences szerzeteseket barátoknak is nevezték, mivel a török idők alatt egyedül ők voltak a szegény magyar nép barátai. A török is megtúrta őket, mivel ruházatuk alapján hasonlítottak a vándor muszlim szerzetesekhez, a dervisekhez. Az elnevezésük évszázadok óta él (ld. Barátok temploma).

A síremlék nagyobb méretű kőtábláján olvasható az alábbi szöveg (a P. betű a nevek előtt a páter = atya, azaz a pappá szentelt szerzetes jelölése; a nem pap szerzetesek neve előtt Fr. rövidítés szerepel, azaz fráter = testvér):

Itt nyugszanak a meghalt ferences atyák

P. Peéri Jugh Bonaventura

1887 + 1934. febr. 28.

P. Jugh Miklós

1885 + 1947. febr. 19. Mohácson

P. Jagicza István Juvenál

1889 + 1965. okt. 21.

A három név közül az utolsót még ismerhetik az idősebb alvégi hívek, bár az illető már jó fél évszázada elhunyt. *Juvenál* atya itt szolgált idős korában, egészen haláláig a Barátok templomában. Sokan emlékeznek magas termetére, jóságos természetére. Akkor, ministránként nem tudtuk, hogy a hófehér hajú, idős szerzetes életéből hosszú időt töltött kínai misszióban is.

No, de kik voltak a másik két név viselői? A vezetéknev-azonosság és a születési évük alapján a temető-látogató arra gondol: valószínűleg testvérek lehettek. Valóban két testvéréről van szó. Az idősebbik, *Miklós* 1885-ben született Csáktornyán, Zala vármegyében. Ő hosszabb időt, 62 évet élt. Életéről nem sokat tudunk, feltehetően élte a ferences szerzetesek egyszerű, Istennek szentelt életét. Rendi gyászjelentéséből kiderül, hogy 1947-ben, hirtelen hunyt el a mohácsi rendházban „apoplexia cordis”, azaz szívszélhűdés (mai kifejezéssel: hirtelen szívmegállás) következtében. Feltehetően kívánságára temették Bajára, korábban elhunyt öccse mellé. Az ifjabb testvér, *Peéri László Bonaventura* két évvel később, 1887. január 17-én született, szintén Csáktornyán. Csak érdekességként jegyezzük meg, hogy *Uzdóczy-Zadravec*

István, későbbi szegedi ferences házfőnök (1915-1920), majd tábori püspök (1920-1928) szintén Csáktornyán született 1884-ben. 15 éves korában, 1902. szeptember 2-án lépett a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett ferences rendtartományba, 1906. szeptember 26-án fogadalmat tett, 1909. szeptember 18-án szentelték pappá. Amikor 1920-ban a korábbi szegedi házfőnök (gvárdián), *Zadravec István* tábori püspök lett, utódjául *Bonaventurát* nevezték ki. Innen hívták meg Amerikába többedmagával, lelkigyakorlatokat tartani a kinti magyaroknak. Sajnos nem volt hosszú életű, 47 évesen hunyt el. Igen érdekes életpályát futott be, róla emlékezünk meg ebben az írásban. Ehhez azonban kicsit bele kell mélyednünk Szent Ferenc rendjének magyarországi és észak-amerikai történetébe.

A magyarországi kivándorlók első csoportjai az 1870-es években érkeztek New Yorkba (számuk 1910-re elérte a 110 ezret!). A magyar katolikusok 1891-ben kezdeményezték ott magyar egyházközség létrehozását. Templomuk viszont hosszú évekig még nem épült: ezért az első évek magyar nyelvű szentmiséi alkalmi, bérelt helyeken, más nemzetiségekkel megosztott templomokban voltak.

A *Szent István Római és Görög Katolikus Templom és Betegsegélyező Egylet* 1901. május 6-án alakult meg, s az alapítók hamarosan *Corrigan* érsekhez fordultak, hogy járjon közbe egy magyar pap kiküldéséért. *Corrigan* a kivándoroltak óhajából, *Samassa József* egri érsektől kért papot az egyházközség megszervezéséhez. December 5-én már meg is érkezett egy fiatal, jászberényi lelkipásztor, *Perényi László*, aki hatalmas lelkesedéssel látott hozzá a szervezés nagy körülményeit igénylő munkájához. Az alakuló közösség első, ideiglenes templomát a Szent Szaniszló lengyel templom alagsorában alakították ki, s itt tartották az első istentiszteleteket. Az egyházközség formálisan 1902. januárjában alakult meg. 2002-ben meg is ünnepelték 100 éves

fennállásukat.

A templomépítés ügye már-már csaknem végleg zátonyra futott, amikor *Gerster Árpád* Amerikában élő orvosprofesszor, valamint *Samassa József* egri érsek és gróf *Apponyi Albert* jelentősebb anyagi támogatásával sikerült megvásárolni az East 14. utcában (Manhattan) lévő presbiteriánus templomot, amelyet gyors átalakítás után 1905. szeptember 3-án szenteltek fel. Ez lett New York első független magyar Szent István-temploma. *Perényi László* nyolc évnyi szorgalmas munka után visszatért az egri egyházmegyébe. Őt követve 1909-1922 között több magyarországi egyházmegyes pap teljesített szolgálatot ebben a templomban.

1922. szeptemberében a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett magyar provinciából ferences atyák érkeztek Amerikába, lelkigyakorlatokat tartani New Yorkban. Ennek sikerességét látva *Patrick Hayes* érsek a misszióban kiemelkedő *P. Peéri Bonaventura* szegedi házfőnököt kérte fel a Szent István plébánia további vezetésére. Mivel *P. Bonaventura* hazai felettese, *Tamás Alajos*

Féltiszteendő Jugh Peéri P. Bonaventura szent-ferencrendi áldozópap, v. newyorki plébános sírja. Bajó

tartományfőnök hozzájárult e feladat el-
látásához, sőt segítőtársakat is adott a
provinciából *Szabó Brúnó, Unyi Bernardin,
Jászai Benvenut és Kalmár Özséb* sze-
mélyében, így nem volt akadály, hogy az
egyházközség – immár ferences vezetéssel
– teljesen megújuljon.

Így történt, hogy 1922-től az Egyesült Á-
llamokba vándorolt magyarság lelkipásztori
ellátását a ferencesek vállalták magukra,
Bonaventura atya vezetésével. Az ő áldo-
zatos munkássága vezetett az új templom-
és iskolaépület létrehozásához 1927-28
között. Rövidesen kiderült Ugyanis, hogy az
első világháborút követő újabb kivándor-
lási hullám miatt a mintegy háromszáz fő
befogadására alkalmas 14. utcai Szent Ist-
ván-templom szűkös, képtelen teljesíteni a
nagy számú katolikus magyar lelki és kultu-
rális igényét. 1923. május 20-án született
meg a határozat az új templom építésére.
Peéri Bonaventura négy házhelyet vásárolt
meg az East 82. utcában. E jelentős terü-
letre azért volt szükség, mert identitása
megőrzéséhez nemcsak az új Szent István-
templomot készültek felépíteni, hanem
magyar iskolát, valamint az iskolát ellátó
nővérek számára zárdát is. 406 alapító

önzetlen támogatásából tudott
mindez viszonylag rövid időn
belül megvalósulni.

Az alapkövetés 1923. no-
vember 13-án történt. 1927.
augusztus 20-án kezdődött
meg szimbolikusan az építke-
zés, a plébános megtette az
első kapavágásokat a terület
feltöréséhez. A körültekintő
tervekkel és nagy anyagi áldo-
zathozattal, *Szendy Emil* épít-
ésszámológójának elgondolásai alap-
ján létrehozott magyar központ
neoromán templomát másfél
év múlva – a New York Times
becslése szerint tízezer fős
tömeg jelenlétében –, 1928.
december 2-án szentelte fel
Hayes bíboros. A hatemeletes
épület alagsorában tágas, öt-
hatszáz fő befogadására al-
kalmas közösségi terem, az
emeleten pedig a 8 osztályos
katolikus iskola kapott helyet.
A szomszédos telken némi ké-
séssel épült fel a magyar is-
kolában tanító Isteni Szeretet
Leányainak apácázárdája.

Az új épületegyüttes főképp
kölcsonökből épült, majd a
templom befejezése után a
hívek adományaiból kívánták
biztosítani az anyagi alapokat. Sajnos, a
harmincas évek gazdasági válsága idején
a legtöbb magyar is elveszítette munkáját,
így a kölcsonök visszafizetése meghaladta
az egyházközség lehetőségeit. A sok mun-
ka (plébánia, építkezés, az egyházközségi
Bulletin szerkesztése, szervezés, adomány-
gyűjtés) és a nehézségek felőrölték P.
Bonaventura egészségét, ezért 1933-ban
visszatért Magyarországra, s hamarosan
– élete derekán, 47 évesen – elhunyt.
Ő került elsőként a Kálvárián lévő sírba.
(Ekkor a temető még a ferences plébánia
tulajdonában és kezelésében volt, ma már
városi tulajdon.)

Az amerikai magyar ferences közösség
története folytatódott: a barátok 1934-
ben a *Holy Name* (Szent Név) amerikai
ferences provinciát kérték, hogy segítse át
őket az anyagi válságon. Így 1935 nyaratól
amerikai kézbe került a plébánia, ekkor egy
rendházat is építettek a templom mellé. Az
azóta elmúlt évtizedek során mindig volt
jelen egy (néha két) magyar szerzetes, akik
segítették és szolgálták a magyar híveket.
Ők a Kapisztrán provincia egyik leány-
provinciájának, úgynevezett custodiájának
(kustódia = őrség, több őrség alkotja a

rendtartományt) keretében tevékenyked-
tek. A custodiához öt-hat magyar plébánia
tartozott, gyönyörű lelkigyakorlatos ház-
zal.

A folytatásban egy további, bajai vonat-
kozású érdekességet említhetünk. 1968-
ban nyílt (akkor már hivatalos) lehetőség
arra, hogy a bajai származású (mélykúti
születésű) ferences szerzetes, *Csorba Do-
monkos* kijusson az amerikai custodiába.
1979-ben őt választották meg a kinti
magyar közösség főelőjárójának. Akkori-
ban harminchét magyar ferences élt ott.
Sokan köztük (már idősebbek) a kommu-
nista hatalomátvétel után Kínából kiűzött
szerzetesek voltak, akik néhány éven belül
elhunytak.

Sajnos az évek múltán a hívek száma
megritkult, és emiatt anyagi támogatásuk
is csökkent. Ez tovább nehezítette a magyar
ferences lelkipásztorkodást a térségben. A
lelkigyakorlatos házat kénytelenek voltak
eladni, s ennek árából a 83. utcában létesít-
ettek egy kis rendházat. Nagy terveket fűz-
tek hozzá, hogy valamiféle központ alakul ki
(ott volt a Szent István-templom is, ahová
be kellett segíteni), s Bostontól Washing-
tonig képesek lesznek megfelelni a magyarok
lelkipásztori ellátásának. Ám a római rendi
vizitátor, amikor látta, hogy a szerzetesek
létszáma tizenhétre csökkent – a Rend a
közösségi élet fönntartása érdekében –, a
custodiát 1992-ben megszüntette. Ekkor
kénytelenek voltak a rendházat is eladni,
s Csorba atya a Szent István templomhoz
került magyar lelkipásztori szolgálatra.

A New York-i egyházmegyében mintegy
nyolcvanhétezer magyar élt akkor, a ka-
tolikusok mellett többnyire reformátusok,
zsidók, valamint más felekezetek tagjai. A
Szent István egyházközség a New York-i
főegyházmegye egyetlen magyar katolikus
temploma maradt, ahová a két szomszéd-
os államból (New Jersey és Connecticut)
is érkeztek a magyar hívek szentmisékre.
Csorba atya 2005-ben – korára való te-
kintettel – visszatért Magyarországra, ma
Budapesten kisegítő szolgálatot végez.

2008 után a környékbeli templomok
magyar lelkészei látták el a lelkipásztori
szolgálatot. 2014 novemberében a New
York-i főegyházmegye úgy döntött, miután
a ferencesek távoztak a plébániáról, hogy
2015 végével a plébániát megszünteti, s a
templomot ideiglenes misézőhelynek nyil-
vánítja, a közelben található Szent Mónika
plébániához csatolja. Ez meg is történt, ez-
után már csak különleges alkalmakkor lehet
a Szent István templomban szertartásokat
végezni. Bonaventura atya életműve – 85
év elmúltával – lezárulni látszik. ■

Asszonyors

Kárpáti Jonatán

■ A két asszony egymás mellett fekszik, tökéletes nyugalomban, mindössze egy acél elválasztó fal volt közöttük. A külvilágtól is hermetikusan elzárta őket egy-egy ajtó, az ajtók közepén praktikus kialakított tartóban kézzel írt címke. Az egyikre ezt írták: Nagy Ferencné, a másikra pedig: Sármelléki Lajosné.

Tapasztalatom szerint aki innen kikerül, arról vagy jót mondanak, vagy semmit, de mivel a gyászszertartásokon muszáj mondani valamit (kínos lenne néma csöndben álldogálva nézni a gyászhuszárok ügyködését), hát borítékolhatjuk, hogy a két asszonyról néhány napon belül jól vagy kevéssé jól sikerült beszédeken keresztül megtudhatja bárki, hogy odaadó, hűséges feleségek, áldozatos szülők és nagymamák voltak, akik egy boldog és kiteljesedett öregkor végén tragikus hirtelenséggel távoztak el oda, ahol már nincs szenvedés és bánat. Ezen beszédek többnyire csak lazán, vagy egyáltalán nem kapcsolhatók a valósághoz, így lehetséges az, hogy még a hivatásos temetéslátogatók – értsd: sírásók, gyászhuszárok, papok – sem hallottak soha házsártos vénasszonyokról, kikapós asszonyokról, gyermekük életét megnyomorító szülőkről a temetési beszéd keretein belül.

Úgy tűnik, a halál sok dolgot rendbe hoz – ezen elmélkedem, ahogy a felmosóval benyúlok a hűtőkamra és a fal közötti kis hézagba. Bár – fűzöm tovább a gondolatot, miközben kicsavarom a rongyot – a két asz-

zony élettörténetén talán nem is kell sokat szépíteni. Történetesen mindkettőjüket jól ismertem.

A bal oldali blokk második szintjén, a Nagy Ferencné felirat mögött Mari néni teste fekszik, a jószágos magyartanáré, akinek óráin megszerettem az irodalmat; aki úgy tudott beszélni Aranyról, Petőfiről, Adyról, József Attiláról vagy éppen Homéroszról, de talán bárkiről, hogy az ember óra után azonnal rohant a könyvtárba, kikölcsönözni a szóban forgó író valamelyik kötetét. Persze ez még nem bizonyíték a boldogságra, de nekem volt szerencsém többször is járni az időszódó házaspárnál, ehettem Mari néni legendásan finom főzelékeit, amivel beteges férjét tömte örökké, ihattam házi készítésű bodzaszörpjét, később Jenő bácsi diólikőrjét. Tudom, mit beszélek, magam is leéltem már egy fél életet, látom, hogy ki az, aki boldog akar lenni, de nem sikerül neki, és ki az, aki bár nem akarja mindenáron elérni a boldogságot, mégis azzá válik...

Mari néni, ha épp' nem tanított az iskolában, akkor otthon állt a tűzhely mellett, az aktuális helyzet szerint egy vagy több kiskorú gyermeke, később unokája társaságában. Ki nem mozdult volna a konyhából, felületes szemlélő azt hihette róla, hogy egy vég-telenül egyszerű kisvárosi asszony, aki csak a főzéshez ért. Egyrészt ezt a „csak”-ot Mari néni kikérte volna magának („Megenézni én, mire menne az ilyen, ha nem főzne rá valaki!”), másrészt ő a konyhában is olvasott, magam láttam, hogy a szilvalekvár kevergetése közben a Háború és békét bújja, kisebb főzési manővereihez pedig kevésbé terjedelmes műveket választott. Hogy boldog volt-e akkor is, amikor Jenő bácsinál hasnyálmirigyrákot állapítottak meg, vagy amikor Milán, a legidősebb unoka némely balsikerű drogügylet miatt végül börtönben kötött ki, nem tudhatom teljes bizonyossággal, mindenesetre boldogtalannak semmiképpen nem tűnt, ami – el kell ismernem – a fent vázolt körülmények ismeretében önmagában is nagy szó.

Mari nénitől jobbra, tehát balról a második oszlopban, a felső ajtó mögött, amin Sármelléki Lajosné neve olvasható, Hedvig néni tartózkodik ideiglenesen, bár esetében – mivel már ő is kívül került időn és téren – mind a tartózkodás, mind az ideiglenesen szavak értelmezhetetlenek, így felesleges szószaporításnak tűnhetnek. Mindenesetre itt van ő, vagy legalábbis a test, ami valaha ő volt, Hedvig néni teste, ami már nem kell neki, de tulajdonképpen nem kell senkinek, ezért

aztán elhamvasztják (valójában elégetik, a hamvasztás eufemizmus, ezt még Mari néni óráin tanultam) vagy dobozba rakva föld alá rejtik. Hedvig néni szöges ellentéte volt Mari néninek, utálta a konyhának még a szagát is, náluk többnyire Ludvig bácsi főzött – eredetileg Lajos volt, de Hedvig néni elnevezte Ludvignak még az esküvőjük előtt –, amikor pedig még mindketten dolgoztak, bent ettek a munkahelyükön. „Nem óhajtok másodlásban szakácsnő lenni, aranyom” – mondta Lajosnak a nászút után, és ezzel a kérdés egyszer és mindenkorra el volt döntve.

Hedvig néni volt a körzeti orvos, hozzá jártam, amíg dolgozott. Nem volt kedves a szó megszokott értelmében, mégis, a maga módján szerette az embereket: törődött velük. Irónia és fanyar humor, ezek jellemezték, és valahogy minden kérdése mögött ott volt egy újabb kérdés, fekete szemei vidáman csillogtak a szemüvege mögül, az ember önkéntelenül arra gondolt, hogy ez az apró, törekeny nő a veséjébe lát. Egyszer láttam sírni, akkoriban a rendelőt is én takarítottam, egy házaspárt kísért ki egészen a váró ajtajáig. A fiatalasszony gyógyíthatatlan beteg volt, és Hedvig az ajtóból visszafordulva levette a szemüvegét, és fehér köpenye ujjával a könnyeit törölgette. „Gyűlölöm a halált” – mondta – „ezt soha nem lehet megszokni”.

Alig néhány napja talákoztam vele legutóbb, a férjével sétáltak lassan a piacról hazafelé, kart karba öltve, Ludvig és Hedvig. Lajos bácsi kezében kosár volt, a kosárban krumpli és vöröshagyma. Drága Ludvig, mondd, kinek fogod azt a krumplipaprikást megfőzni?

Nem, a halált tényleg nem lehet megszokni. Megcsap a hűtőkamra felől áradó hideg levegő, a felmosót a sarokba támasztom, lassan lehúrom a kék gumikesztyűt, kezem mosok. A tükröből egy középkorú asszony arca néz vissza rám. Néhány ősz hajszálat a fülem mögé igazítok, majd felveszem a kabátomat, kilépek a sötét, tél végi kora este hűvösébe. Az ajtót kettőre zárom, a kulcsot a zsebembe csúsztatom, átvágok a kórház udvarán a szürke, nedvességtől csillogó plátánok törzsei között, intek a portásnak, és kilépek a kapun. A néptelen utcára sötét felhők borulnak, a lámpák fénykörében látom, hogy lassan szítálni kezd az apró szemű hó. Egy étterem kivilágított ajtaja mögül halk zene szűrődik ki, a távolból kutyaugatást hallok. Fázósan összehúrom a kabátomat, és a haza vezető úton végig azon tűnődöm: vajon el tudná-e mondani Lajos bácsi, hogy mi a boldog élet titka? ■

Sipos Loránd grafikája

Tanárok és tanítványok részvétele az 1956-os eseményekben. Megtorlás (1956 – 1963) 1. rész

Gergely Ferenc

■ Történelmünk 20. századi eseményei közül a legnagyobb hatásúak közé tartozik 1956. Ebből adódik az a hullámozó, de folyamatos érdeklődés, amelyet a magyar társadalom, a határainkon belül és kívül élő magyarság e nagy hatású esemény iránt mutat. Ez az érdeklődés nem csupán az 1956. október 23. és november 4. között történetekre vonatkozik, hanem a szélesebb értelemben vett előzményekre és a következményekre is. Utóbbi közép-pontjában érthető módon a megtorlás áll. Kevesebb erő munkálkodik egyéb, ugyan-csak jelentős létezők körülbekötő, mély, az egész országra kiterjedő feltárásával, elemzésével. Így is imponáló mennyiségű és folyamatosan javuló minőségű irodalom áll rendelkezésünkre.

Az '56-os történések megőrzése egyének, illetve közösségek tudatában, írásos lenyomatainak és tárgyi emlékeinek formáiban már az első pillanatoktól folyt, miként azok kényszerű elfojtása, a tudat különböző mélységű szféráiba történő süllyesztése, az írásos és tárgyi emlékek megsemmisítése, elrejtése, biztonságos helyre (nyugatra) juttatása is. S a történeti emlékezet (és a társadalomtudományok) számára oly becses forrásokat egy időben pusztították és őrizték (pl. a belügyi iratoknak főként az ügynökökre vonatkozó részét). Az Országos Széchényi Könyvtár már november 4. előtt megbízást kapott az eseményekkel összefüggő nyomtatványok összegyűjtésére. Ennek ellenére még ma, sok évvel a történetek után sincs teljesnek mondható könyvészeti anyagunk. És ez levéltári vonatkozásban is igaz.

Ezzel együtt '56 történetének írásos megőrzítése nem sokkal a szovjet inváziót követően, tehát november 4. után megkezdődött, és több „hullámban” folyik mind a mai napig, itthon és külföldön egyaránt. A szovjet gyámkodás mellett konszolidálódó MSZMP vezetése a társadalmi méretű „agymosás” keretében elsőként egy ponyva-formába bujtatott krimisorozattal árasztotta el az országot, s a magyar külügyi hálózaton keresztül a világot is. Ezek a szerző és megbízható történeti forrásanyag nélküli ponyvák voltak hivatottak ország-világ előtt bizonyítani az események a pártvezetés által megfogalmazott négy okáról és a történetek ellenforradalmi jellegéről

Diákok és tanárok az október 23-i tüntetők között

szóló téziseit, hogy ti. Magyarországon a múlt rendszer urai és kiszolgálói, valamint az általuk félrevezetettek, megtévesztettek (értelmiség, munkások, szegény parasztok) az 1945 előtti állapotokat kívánták visszaállítani, felidézve ezzel egy újabb nemzetközi fegyveres konfliktus veszélyét. Bár ezt a kiadvány-sorozatot egy országszerte bemutatott kiállítás is támogatta, a kívánt eredmény elmaradt. Elégedetlenek voltak a tényeket közvetlen közelről ismerő helyi vezetők, de a kampány országos irányítói is. Nem javítottak érdemben a helyzeten a most is jelentkező, a konszolidáció politikai hullámain magasabbra emelkedni kívánó tollforgatók (pl. *Hollós Ervin*, *Berecz János*), írásai, de a néhány közismert, a rendszer mellett elkötelezett rangosabb író nem hatástalan művei sem. Ezen kívül egy sor, helyi eseményekről szóló, stílusában talán még az összefoglalásokat is felülmúló „ponyva” került a tájékozatlan olvasók kezébe.

A politikai emigráció minden lehető megtett 1956 emlékének őrzése érdekében, de nélkülözve a hiteles történelmi művek alkotásához elengedhetetlen levéltári forrásanyagokat. A rendszerhez hű történések viszont minden támogatást élveztek annak érdekében, hogy imponálóan ható apparátussal alátámasztott publikációikkal hatékonyan szolgálják a párt ideológiai offenzíváját. Azaz: hihetővé tegyék, hogy a forradalom „ellenforradalom” volt, a forradalmárok pedig ellenforradalmárok, becsutelen kártevők, „huligánok”, „osztályellensé-

gek”, az imperialisták kiszolgálói, hazaárulók. Ezen munkák hozadéka (a féltve őrzött elsődleges források egy részének közzététele) jóval csekélyebb volt, mint a történelmi tudatban előidézett káosz, amelyet a tömegkommunikáció és az oktatási rendszer fel is erősített. 1956 közvetlen tapasztalatokon nyugvó emlékét a tevékenyen részt vevők és a történetek közvetett átélői őrizték egyénekenként, családokban, fél- és illegális tömörülésekben, börtönökben. (Írásos és tárgyi emlékeit úgyszintén.) Politikai perek anyagaiban meghúzódo házkutatási jegyzőkönyvek árulkodnak erről: a lebukotaknál talált katonai felszerelési tárgyak, a felkelés idején megjelent sajtótermékek (újságok, röpcédulák), versek, amelyeket költők és a küzdelem résztvevői írtak '56-ról. És voltak merész (meggondolatlan?) pedagógusok, köztük egyetemek-főiskolák oktatói is, akik nemcsak „kódolható” utalásokkal, hanem megvilágosító fejtegetéseik, személyes élményeik elbeszélése révén a hamis történelmi tudat ködét is képesek voltak ellensúlyozni.

A szovjet modell magyar változatáról a 80-as évek elejére félreérthetetlenül kiderült, hogy megújulásra képtelen. Ez a felismerés és a nemzetközi politikai erőviszonyokban bekövetkező változások teremtettek olyan helyzetet, amelyben az 1945 utáni magyar történelem, kiemelten 1956 a felnövekvő generáció érdeklődésének középpontjába kerülhetett. A kádárista rezsimmel szemben álló erők gyorsan szélesedő köre, benne a szárnyát bontogató

ún. demokratikus ellenzék megtalálta a módját annak, hogy a fiatalokban elemi erővel feltörő tájékozódási igényt enyhítse.

Fordulatot ezen a téren is *Pozsgay Imre* nevezetes és mindenki által ismert formulája, az állampárt és transzmissziós szervezeteinek (Úttörő, KISZ, szakszervezetek stb.) széthullása és a társadalom 1945 és 1951 között céltudatosan szétvert közöskéinek újjászervezése, kibővülése, egy nyugati mintájú, piactudományon alapuló többpárti polgári demokrácia első lépései alapozták meg. A békés átalakulás, annak minden hátulütőjével együtt, a társadalomtudományok kutatását is lendületbe hozta, a tabukat eltörölte. A bomló hatalom képviselői által vezényelt nagyarányú „iratmentés”, pusztítás ellenére, azzal egy-időben a jó értelemben vett „mentési munkálatok” is megindultak. A dolgok természetéből fakadóan ez az időszak, az átmenet első éve, a „leleplező” íráskor születésének, széleskörű terjesztésének, terjedésének kedvezett, de a könyvkiadók is igyekeztek kihasználni a konjunktúrát. Az előző évtizedekben külföldön megjelenő művek mellett egyre több hazai alkotás is piacra került.

A film, az irodalom és az oktatás (tan-könyvek, jegyzetek) ugyancsak megtette a magáét. Az inga, az általános történelmi tapasztalatnak megfelelően, ezúttal a másik irányba lengett ki, hogy azután a 90-es évek második felében már a történelem által felkínált lehetőséggel élő szakembergárda maradandó alkotások egész sorával gazdagítsa '56-ról szóló irodalmunkat. Innentől alapvető kézikönyvek és monográfiák segítik a további munkát, a nyugati és a volt szovjet levéltárak anyagainak egy része is – igen eltérő mértékben – hozzáférhetővé válik. Külön intézet gyűjti, rendezi, elemzi és publikálja az emlékeket, iratokat, műveket, teszi közzé munkatársainak kutatási eredményeit. Az *Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára*, a maga sajátos kutatási lehetőségeivel együtt, sokat tesz a széleskörű tudományos erőfeszítések sikere érdekében, az *MTA Történettudományi Intézete*, az egyetemek és főiskolák történelmi intézetei, valamint a levéltárak munkatársai is.

A 90-es évtized második felében megindult egy nagyszabású kutatómunka, amely a „vidék” és az ország ifjúságának '56-os szereplését, valamint a megtorlás még fel nem tárt tényeit összegzi, rávilágítva a még mindig szép számmal fellelhető fehér foltokra. A második évezred első évtizede, s a mások eddig megélt éveit nagylélegzetű művekkel gazdagították '56-os irodalmunkat, felvetve egy sor fontos problémát,

Az értelmiség vitáin pedagógusok is aktívan részt vettek

amelyek megoldása újabb erőfeszítést kíván. Vannak, akik elkerülhetetlennek tartják 1945 utáni történelmünk egészének mélyenszántó újrakutatását, amelynek eredményei nyilván befolyásolják majd '56-ról kimunkált jelenlegi, sok tekintetben ma sem egyértelmű képünket.

Fogalmak és források

Dolgozatunkban három fogalmat használunk a leggyakrabban: az első az október 23. és november 4. közötti események jellegére vonatkozik, amely a közbeszédben, a médiában és az oktatásban ma *forradalom és szabadságharc*. A második az *ifjúság*, a harmadik pedig a *pedagógus*. Az első kezdetektől fogva többféle változatban használatos: jellemezték forradalomnak, nemzeti demokratikus felkelésnek, ellenforradalomnak, népfelkelésnek, forradalom és szabadságharcnak is. Mivel a *demokratikus népfelkelés* jelleg meghatározás áll véleményünkhöz legközelebb, ezért dolgozatunkban, amennyiben megkerülhetetlen, ezt fogjuk használni. '56-ot az ifjúság forradalmaként emlegetik, megdöbbentő és egyben lenyűgöző fellépésük a kortársi lelkesedést, hozsannázást, a mélyen meghajoló verseket és cikkeket magyarázza. Ám a társadalom más részéhez hasonlóan bonyolult tagoltságú volt az ifjúság is. Viszonyuk az eseményekhez, részvételük benne ezerszínű, a messzefénylő idealista felkelőtől a piszkosszürke jellemű, hasznos árulón keresztül a hamvas tartózkodóig sokféle előfordult köztük. Mi figyelmünket elsősorban a 14-18 évesekre, a középfokú oktatási intézményekben tanulóakra összpontosítjuk, ezen belül is azokra a cselekményekre, amelyekben – hol kezdeményezőként, hol követőként – nevelőikkel együtt vettek részt. Óhatatlanul érinteni fogjuk a felsőfokú oktatási intézményekben tanulók

és az általános iskolások tevékenységét is. Ha tehát az „ifjúság” fogalmával élünk, róluk van szó.

A minek nevezzelek? költőinek tűnő kérdés e dolgozat főszereplőivel kapcsolatban is felmerül. 1945 előtt a nevelési-oktatási rendszerben dolgozóknak pontosan meghatározott megnevezése, címe, rangja, jogszabályokban rögzített számléírása (fizetési és rangosztályok), ma úgy mondjuk, pályamodellje volt. Mindenki tudta, kit milyen megszólítás illet. Voltak „tekintetek”, „méltóságosak”, „kegyelmesek”, urak, kisasszonyok és asszonyok, az „angyal kertekben” dolgozóktól az egyetemekig. Ez a megnevezés-hierarchia 1945 után a nemkívánatos lomok közé került. 1945, de különösen 1948 után e társadalmi csoport hivatalosan az *értelmiségi dolgozók* gyűjtőfogalmán belül a *nevelő*, a *pedagógus* elnevezést kapta, majd a fordulat évétől

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Városi Könyvtár,
Munkácsy Mihály utca 9.
CBA Belvárosi ABC,
Eötvös utca 1.
Cserba Optika,
Batthyány Lajos utca 18.
Líra Könyvesbolt,
Déri Frigyes sétány 5.
Tourinform Iroda,
Baja Marketing Kft,
Szentháromság tér 11.
Gazdabolt
(Baja, piacssarnok)

az „elvtárs” megszólítás is járt hozzá, függetlenül a tanár, óvónő stb. világnézetétől, politikai orientációjától.

Kikről olvashatunk hát írásunkban és a közölt dokumentumokban? Óvónőkről, a gyermekvédelemben dolgozó nevelőkről, az általános iskolában dolgozó tanítókról és tanárokról, középfokú oktatási intézményekben és diákotthonokban/kollégiumokban működő tanárokról, a felsőfokú oktatási intézmények oktatóiról. Szövegünkben a korban használt bonyolult elnevezések helyett róluk szólva egységesen mindvégig *a pedagógus* megjelölést alkalmazzuk.

A Művelődésügyi Minisztérium (MM) Tanácsigazgatási Főosztályának Személyügyi Osztálya 1957. október 1-jén kelt körlevelében jelentést kért az '56-os eseményekben részt vevő pedagógusokról, a velük kapcsolatos intézkedésekről, a tanácsi és pártszervezetekkel való együttműködés tapasztalatairól, az Egyeztető Bizottságok munkájáról. Külön fel kellett tüntetniük azon pedagógusok névsorát, akiknek fegyelmi ügye még nem zárult le. A Személyügyi Osztály ez utóbbi okát is tudni kívánta. E két fő részből (táblázatok, szöveges elemzés) álló jelentést 1957. október 25-ig kellett a megyéknek felterjeszteni. A 19 megye és a főváros jelentése alapján készült egy összefoglalás, mely alapját képezte a levonható következtetéseknek.

A megyei anyagok, a városok és járások jelentéseinek összegzése után (ha nem is mind a kívánt határidőre) befutottak a személyügyi osztályra. Ezek egybeszerkesztése és az anyag vitája minden bizonytalannal megtörtént, a szükségesnek ítélt következtetések levonásával együtt. Végül az egész '56-os MM iratanyag az Országos Levéltárba (MOL) került, legalábbis a hatályos jogszabályok értelmében. Rövidebb utat kellett megtennie a megyei iratanyagoknak.

A MOL-ban eddig még nem kerültek elő sem a megyék beérkező jelentései, sem az összegzés, sem pedig annak vitáját rögzítő, feltehetően miniszterhelyettesi értekezlet jegyzőkönyve. A megyei levéltárak döntő többségében van ugyan nyoma az MM-leirat érkezésének, de – kilenc megye kivételével – az anyag egyáltalán nem található, a kilencből két esetben (Jász-Nagykun-Szolnok, Komárom- Esztergom) pedig csak hiányosan. A jelentések az MM útmutatása ellenére nem egységes szerkezetűek, a tartalmi elemzés lényegét illetően sem. Mivel a pedagógusok elleni bírósági eljárások a jelentések beadási határidejéig még teljes egészében nem zárultak le, az október 25-ig beérkező jelentések sem tartalmaz-

zák a végső összegzést. A *Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezetének Szervezési Osztálya* 1957. június 29-i keltezéssel körlevelében fordult a területi bizottságok vezetőihez. Jelezték, hogy a Központi Vezetőség július 13-án ülést tart. Ehhez szükséges egy országos áttekintés, melyhez, a megadott szempontok szerint kérnek tájékoztatást. A pedagógusok magatartásán, az ellenük indított eljárásokon kívül adatokat várt a Központ a szakszervezeti fegyelmi ügyek számáról és a hittan-beíratások alakulásáról is. Ezek idejében be is futottak, ránk is maradtak, és (szándékos?) tömörségük, valamint a pedagógusokkal szembeni fegyelmi, bünvádi eljárások hullámszerűen zajló, megyénként, bíróságonként igencsak eltérő ütemű bonyolódása miatt megfontoltan hasznosíthatók.

A Belügyminisztérium köztudottan kitüntetett szerepet játszott a bukott rendszer talpra állításában, megerősítésében és védelmében. Kézenfekvő, hogy feladataik eredményesebb végzéséhez szükség volt 1956 „feltérképezésére”, az események, a szereplők, bűnhődésük, ill. sorsuk további alakulásának tényszerű rögzítésére. Ennek érdekében az illetékesek 1959 januárjában, parancsot adtak ki: megadott szempontok alapján a megyei főkapitányságok politikai nyomozó osztályai széleskörűnek és alaposnak ítélt „monográfiákat”, valamint ún. „vonal”-jelentéseket készítettek. Ezek a sok száz oldalas összegzések áprilisa-májusra el is készültek. Sajnos ezek is mellőzték az egységes szerkezet alkalmazását, a következetes adatközlést. Tartalmuk, szerkesztésük és stílusuk feltűnően eltérő. E forráseggyüttes megkerülhetetlen ugyan, de adatok felhasználása tekintetében csak mérsékelten használható. Az észrevétel érvényes összegző statisztikai táblázataikra is, amelyeknek adatai az érintettek szociális megoszlását illetően a hivatalos, a szociológiai valóságtól távol álló képet rögzítik (munkás, paraszt, értelmiségi, huligán stb.). Az egészre az MSZMP decemberi határozatának szelleme nyomja rá a bélyegét.

A megyei tanácsok végrehajtó bizottságai és az MSZMP megyei és központi vezető testületei részére e tárgyban 1957-ben több alkalommal is készültek jelentések.

Általános iskola az 1950-es években

Sajnos ezek közül csak kevés olvasható az interneten. Kutatásaink során sajnálattal kellett tudomásul vennünk, hogy butaság, hanyagság vagy netán politikai, személyi megfontolások alapján az oktatási-nevelési intézmények '56-os iratanyagát nem adták le, vagy leselejtezték azt. Néhány személyesen ismert iskola példája alapján feltételezhető, hogy ezeket az iratokat az intézmények sem őrzik. A rendszertelenül, főleg évfordulók alkalmából készült évkönyvek általában nem térnek ki e rendkívüli események helyi vonatkozásaira. Pedig a hiányzó emlékezések lassan pótolhatatlanok lesznek.

Mindezeket a közölt dokumentumok értelmezésének megkönnyítése miatt is szükségesnek tartottuk előrebocsátani. A pedagógusok és tanítványaik szereplésének megértéséhez nélkülözhetetlennek tartjuk a felejtethetetlen napok tömör összegzését, lehetőleg mellőzve a közismert tényeket, kitüntetett figyelmet fordítva az események térbeli sajátosságaira, dinamikájára, hatásuk erejére, mélységére.

Előjelek

Sztálin halála (1953) és annak Magyarországon is érezhető következményei, *Nagy Imre első miniszterelnöksége* (1953–55), kormányának programja, a „trojka” és támogatónak minden erőfeszítése ellenére egyengették útját a sokak által áhított változásoknak. Egyetemisták, főiskolások kisebb-nagyobb csoportjai már 53-tól provokálták az ideológiai tárgyakat oktatókat; tüntettek a diákétkeztetés silánysága, a szerény ellátási normából történő, politikailag indokolt lefaragása ellen (Szeged), elégették orosz nyelv és irodalom jegyzeteiket (Miskolc), egyre feszültebb légkörben tárgyalták a napi politikai eseményeket, cseréltek eszmét a külföldi rádiók magyar adásainak híreiről. E magán- és kiscsoportos viták során formálódtak azok az igények

Középiskola-belső a Rákosi-korszakból

és követelések, amelyeket később különféle számú pontokban rögzítettek, hirdettek, terjesztettek. A gondokkal, nehézségekkel, tennivalókkal kapcsolatos sürgős ügyek fórumokat, nyílt eszmecseréket, érdemi tetteket követeltek. Országszerte értelmiségi összejöveteleket szerveztek, főleg a *Hazafias Népfront* kezdeményezésére. Ezeket a pedagógusok is képviseltették magukat, nem egyszer hevesen, indulatosan fejtették ki álláspontjukat a teendőikkel kapcsolatban. Az *Írószövetség* és helyi csoportjai, az *Irodalmi Újság*, a *Kilátó* és más helyi, regionális sajtótermékek tényekkel, elemzésekkel, kritikákkal járultak hozzá a változásokat igénylő közhangulat formálódásához. A *Petőfi Kör* nyomán szerte az országban, még néhány kisebb településen is alakultak, kezdtek működni, jeles személyiségek nevét viselő tömörülések. A *Petőfi Kör* budapesti vitáin vidékről felutazó érdeklődők (zömmel értelmiségiek) is részt vettek. Hazatérve beszámoltak fővárosi élményeiről, a vitáról, az abban résztvevőkről, továbbgondolásra ajánlva az ott hallottakat.

A hatalom képviselői ingerülten figyelték ezeket az eseményeket, a szovjet illetékesekről nem is beszélve. Ők már ekkor is „ellenforradalmat” emlegettek, ennek veszélyére figyelmeztették magyar partnereiket. Az MDP és a tanácsok helyi képviselői eltérő magatartást tanúsítottak: volt, aki távolmaradásával fejezte ki véleményét a vitákról, mások fűt-fát ígértek, egyetértésükről biztosítva a tanácskozások résztvevőit. A helyezkedők pedig azt fontolgatták, hogy adott esetben miként forgathatnak köpönyeget. Az ifjúság, elsősorban a tanulók (középiskolások, egyetemisták) az oktatási rendszerben, valamint az egyes intézmények működésében igényelt változtatások mellett a DISZ gyökeres átalakítását, ennek elmaradása esetén egy rétegszervezetekre épülő, az 1945-1951 között működő struktúra kialakítását fontolgatták,

sürgötték. Így érkezett el az ország, a fiatalság, a pedagógus társadalom 1956 október második feléhez.

Az ifjúság kezdeményez

Az ismert helyzetben az egyetemisták/főiskolások országszerte kezdeményező módon léptek fel. A szegediek sokat tettek annak érdekében, hogy a DISZ monopolhelyzetének megtörése és a MEFESZ

megalakítása után minden felsőfokú oktatási/nevelési intézményben hasonló irányba terelődjenek a változás erői. Ebből a munkából minden intézményben kivették részüket a fiatalok, az oktatói kar (még a marxista és a katonai tanszékek előadói is!) legjava, élükön sok nemzetközi hírv professzorral. Fellépésük magukkal ragadta a munkás fiatalok sokaságát, de példát mutattak a középiskolásoknak is.

A rádiónál október 23-án eldőrdült első lövések után már nem volt visszaút: a fiatalok békés tüntetése népfelkeléssé duzzadt, amelynek képviselői hozzáfogtak a szilárdnak látszó uralmi rendszer lebontásához, szétveréséhez, egy működőképesebbnek remélt rendszer alapjainak lerakásához. A hatalmi elit döbbenet és bénán szemlélte az eseményeket. A városoktól távoli, az ország vérkeringésétől jórészt elzárt tanyasi-falusi népesség sokáig nem tudta mire vélni a történeteket. A főváros, Budapest volt az események központja, ennek volt a legnagyobb kisugárzása, az ott lezajló eseményekre figyelt mindenki. Ugyanakkor országszerte is keletkeztek regionális, megyei és járási bázisok, amelyek többnyire felerősítették, de néha tompították a változásokat követelő hatásokat. E tekintetben igen jelentős különbségek mutatkoztak a megyék, járások és az egyesvárosok között. Az ország népe az első pillanattól kezdve igen eltérő aktivitást mutatott, bár ezek a különbségek lassan csökkentek. Gyorsabban, hevesebben kapcsolódtak be az ipari és bányavidékek, a közigazgatási központok, a közlekedési csomópontok lakói, az iskolavárosok fiataljai és pedagógusai, az északi, észak-keleti határvidék települései, ahol a 45 előtti rezsim hivatalnokai és katonai exponáltjai éltek, a Budapest környéki települések, amelyekben sok, a fővárosból kitelepített élt. Ide sorolhatók a soknemzetiségű, elsősorban a svábok lakta falvak, az egyházmegyék székhelyei

is. Továbbá azon megyék is, amelyekben főleg mezőgazdaságból élt a lakosság, s ahol – mint pl. Bács-Kiskun megyében is – még éltek az 1919-es emlékek, komoly befolyással bírt egykor a Kisgazda Párt és a mezőgazdaság átszervezésével kapcsolatos tapasztalatok, a kollektivizálás, tagosítás, adóztatás, ill. az egykori cseléd-sors emlékei. Megmozdulásuk hátterében a falusi lakosság társadalmi szerkezete, megélhetési lehetőségei, így a tsz-ek, állami gazdaságok, gépállomások, erdőgazdaságok működésének sikeressége vagy kudarca húzódtott meg.

-Folytatjuk -■

Online előfizetési lehetőség!

Tisztelt Olvasónk!

Szívesen olvasná vidéken lapunkat, de sokallja a postaköltséget? Külföldön sem szakadna el a Bajai Honpolgártól? Van megoldás!

A 2019-es naptári évtől lehetőséget biztosítunk lapunk online előfizetésére is. A szolgáltatást igénybe vevők webböngészőjük segítségével a világ bármely pontjáról már a megjelenés napján hozzáférhetnek aktuális számunk teljes tartalmához. Ehhez csupán annyi kell, hogy a kedvezményes **5 000 Ft-os** előfizetési díjat befizessék a Bajai Honpolgár Alapítvány számlaszámára (az Alapítvány számlaszáma: **OTP BANK NyRt. Bajai Fiókja 11732033 20030119**), majd a befizetést igazoló csekkszelvény vagy a banki utalást igazoló kivonat másolatát e-mailen juttassák el az **elofizetes@bajaihonpolgar.hu** címre.

A befizetési díj jóváírását követően e-mail címükre elküldjük jelszavukat (ezt később tetszőlegesen megváltoztathatják), és e-mail címük, valamint a jelszó megadását követően honlapunkon (**www.bajaihonpolgar.hu**) keresztül már hozzá is férhetnek minden lapszámhoz.

Honlapunkon jelenleg kísérleti mintaszámot tekinthetnek meg, amelyen tesztelhetik szolgáltatásunkat. Amennyiben hibákat tapasztalnak, kérjük, jelezzék azokat a fent megadott e-mail címen. Kérdéseiket, javaslataikat egyaránt szívesen fogadjuk.

A Bajai Honpolgár szerkesztősége

Viszontrendezvény

Szentiványi Gábor

■ – És hol lenne a viszontrendezvény? – kérdezte a Buckingham Palota protokollfőnöke. Egyik kollégámmal az irodájában ültünk, amelynek ablakai a Palota belső udvarára néztek. Hát igen, a viszontrendezvény rázós ügy.

1999 tavaszán *Göncz Árpád* hivatalos állami látogatására készültünk. Az angol diplomáciai nyelvben az effajta „state visit” ritka és különleges eseménynek számít, egy évben legfeljebb két államfőt vagy koronás főt fogadnak Nagy-Britanniában, szigorú protokoll szerint. A tetejében Göncz Árpád volt az első magyar elnök, aki ebben a megtiszteltetésben részesült. A királynő és a magyar elnök között egyébként bensőséges kapcsolat alakult ki még 1993-ban, amikor *II. Erzsébet* Budapesten járt. Ekkor állítólag megkérdezte Árpai bácsitól, hol tanult meg ilyen jól angolul, mire ő a maga természetes módján így válaszolt: – A börtönben. De ez biztosan érződik a kiejtésen.

Ilyen alkalmakkor a Palota és az illető nagykövetség minden részletet alaposan kidolgoz, nehogy hiba csússzon a tervbe. A keddtől péntekig tartó látogatás első estéjén az uralkodó díszvacsorát szokott adni valamelyik palotájában (a mi esetünkben Windsorban), és itt szállásolja el a vendég államfőt és kíséretét is. A programban helyet kap egy vidéki utazás, a City-ben rendezendő díszvacsora, majd ezt követi egy – szaknyelven szólva – „viszontrendezvény”, melyért az adott nagykövetség felelős.

Tisztában voltunk vele, hogy a magyar nagykövetség termei nem alkalmasak ilyen nagyszabású esemény megrendezésére, azt pedig, hogy egy londoni szállodát vagy éttermet vegyünk igénybe, banális megoldásnak tartottuk volna. Nem szokványos vacsorát, hanem életre szóló élményt akartunk nyújtani.

– A Temze-parti Marlow városkára gondoltunk – vettem fel. A Palota protokollfőnökének a szeme sem rebhent. A brit diplomaták szeme sose rebben – ezt már korábban is megtapasztaltam.

– Őfelsége ilyen rendezvények alkalmából ritkán hagyja el Londont, ez köztudott – felelte a protokollfőnök száraz hangon.

Ekkor elébe toltam két fényképet:

– Működik ott egy helyes kis szálloda, remek étteremmel. *Compleat Anglemek* hívják – magyaráztam. – A kertből gyönyörű kilátás nyílik a hídra.

Az egyik fényképen a Temze fölött átívelő híd látható, melyet *William Tierney Clark*

tervezett, és 1832-ben avatták fel. A másik kép a budapesti Lánchidat ábrázolja, melynek ugyancsak Clark volt a tervezője, a skót *Adam Clark* pedig a kivitelezője, aki egyúttal az Alagutat is tervezte. (Mellesleg a két mester csak névrokon volt.) A marlow-i híd at hajdanában Széchenyi István pillantotta meg angliai útja során, és ekkor fogant meg benne az elhatározás, hogy hasonlót fog építtetni Buda és Pest között.

– Ez a két, közös tervezésű híd népeink testvéri kapcsolatát jelképezi – tettem hozzá. – Ezt Őfelsége is méltatta budapesti látogatása során.

Az udvari főember belekortyolt a teájába. – Megbeszelem Őfelségével – mondta.

Két hétre rá a Palota üzent: jó ötletnek tartják a *Compleat Anglert*. Végül is mindössze tíz perc autóútra van Windsortól. Megoldható.

Miután véglegesítettük a programot, beindultak az előkészületek. A meghívandók listáján Marlow polgármestere is szerepelt; nálánál büszkébb embert azóta se láttam, hiszen ekkor látogatott először brit uralkodó a városába. A magyar delegáció tagjain túl számos brit előkelőség is hivatalos volt, továbbá a helyi magyar közösség azon képviselői, akik fontos szerepet játszottak a két ország kapcsolatainak előmozdításában. Két magyar művész is szerepelt a meghívottak listáján: a korábbi londoni koncertjén hatalmas sikert aratott *Sebestyén Márta* népdalénekes és *Vásáry Tamás* karmester, valamint a pályafutása csúcsára ért *Kovács „Kokó” István* ökölvívó.

Brit közreműködéssel kidolgoztuk a rendezvény pontos forgatókönyvét: a címek ellenőrzése, meghívók nyomtatása, beszédírás, fordítás, fordítás ellenőrzése, parkolási terv, az újságírók és fotóriporterek elhelyezése, ülésterv. A vendégeket tíz kerek asztal köré ültettük, melyeket nem számokkal jelöltünk, hanem brit és magyar folyók, tavak nevével, nehogy bárki is másodrangúnak érezze magát. Fontos szempont volt továbbá az érkezési sorrend: utolsónak természetesen a királynő és *Fülöp herceg* érkezik, közvetlenül előttük pedig *Károly herceg*. Őket a magyar elnök és felesége a helyszínen fogadja majd. Egy megjegyzés: útlezárásról ebben az országban szó sem lehet, a királynő autóját egyetlen motoros rendőr vezeti föl, mögötte egy fekete Land Rover halad a biztonsággal. Ha már a királyi családnál tartunk, Erzsébetet a barátságos, de kellően visszafogott viselkedés jellemzi, Fülöp viszont nem fukarkodik egy-egy ironikus beszólással.

Végül, de nem utolsósorban: mi legyen a

menü? Arra törekedtünk, hogy megtaláljuk az összhangot a magyar konyha és az angol ízlés között. Kis promóciót is csempésztünk a dologba: egy-két, brit üzletekben is kapható magyar bor mellett döntöttünk. A különleges nyersanyagokat Budapestről hozattuk, és természetesen ragaszkodtunk ahhoz, hogy a konyhában a magyar nagykövetség szakácsaé legyen a végső szó.

– Ez kényes kérdés – okvetetlenkedett a szálloda igazgatója, attól tartva, hogy két dudás nem fér majd meg egy csárdában. A magyar séf azonban rögtön szót értett a fiatal brit főszakáccsal, így hamarosan megállapodtunk a menüben: hideg libamáj töltött paradicsommal, borban marinírozott almával és magyar szilvalekvárral, derített gulyásleves, majd pulykamell hortobágyi módon spenót-réttel, túrógombóccal és csőben sült karfiollal, végül Charlotte Royal. Biztosra mentünk, ezért próbafőzést is tartottunk, amelyet követően még alakítottunk a tányérra kerülő dolgok arányain.

Majd következett a Nagy Este! A szálloda sűrű gyepszőnyeggel borított kertjében, a magyar és brit zászlókkal feldíszített ősi híd tövében az apró pogácsák mellé aperitifet szolgáltunk fel. Fülöp herceg az italos tálcára bökkve meg is kérdezte: – Which one is barack? – A magyar szó alighanem a korábbi bugaci fogathajtó világbajnokságon szerzett emlékeiből tört elő.

Mire a brit uralkodó párt és a Göncz házaspárt bekísértem a terembe, már minden vendég elfoglalta a helyét. Megkezdődött életem legemlékezetesebb vacsorája. ■

Sipos Lóránd grafikája

Baja köztéri szobrai 1.

Ércszobor a város nagy fiának

Adalékok a Tóth Kálmán-szobor és a tér történetéhez

Itt áll tehát a költő ércalakja,
A hol örökké lelke láng hevét.
A halhatatlanság dicsfénye rajta, –
Hol egykor annyit éltették nevét!
(Dömötör Pál: Tóth Kálmán emlékezete)

Kordé Nóra

■ Baja egyik legszebb – és a Szentháromság tér után – legközpontibb terén áll Tóth Kálmán költő, író szobra már 125 éve. A téren, amely ma szintén Baja híres fiának nevét viseli, és idősebb ugyan a szobornál, de formálódása szervesen összeforrt annak történetével. Létrejöttének mintegy másfél százada alatt sokszor változtatta arculatát, sok korszakot és rendszert meg- és átélt, állandóságát mégis talán: annak a szobornak köszönheti, amelyet körülvesz. Ezért nem hagyhattam ki, hogy röviden írjak a költő, író, közéleti ember személyéről is, hogy szülővárosa miért tarthatta érdemesnek arra, hogy szobor formájában megörökítse. Mindezek előtt a tér kialakulását vázolom.

Ha a tér létrehozásáról beszélünk és arról, hogy az azóta eltelt időszakokban hogyan nézhetett ki, akkor időben vissza kell térnünk az 1850-60-as évekhez. Akkoriban a mai tér területe üres telek volt, deszka- és téglakerítéssel körülvéve, és csak néhány polgári ház, valamint a belvárosi Szent Péter és Szent Pál, vagy ahogy akkoriban nevezték, a Papok temploma és kissé távolabb a hozzá tartozó plébánia határolta. A város földesura 1856-tól gróf Zichy Ferraris Bódog győri főispán volt, akitől 1862-ben örök adás-vevési szerződésben váltotta meg magát a város. Rapcsányi Jakab a Baja-monográfiában írta, hogy a „teret Gróf Zichy, a város földesura kb. 1861 v. 1862-ben a városnak ajándékozta Bódog fia születésének alkalmából azon kikötéssel, hogy a teret Bódog-térnek nevezzék.” (dr. Rapcsányi Jakab: Baja és Bács-Bodrog vármegye községei. Budapest, 1934. 408. o.) Ez az állítás azért is érdekes, mert a szakirodalomban nem találtam nyomát annak, hogy gróf Zichy Bódognak lett volna Bódog nevű fia, valamint annak sem, hogy ezen időszakban gyermeke született volna. A bajai Türr István Múzeum történeti gyűjteményében fellelhető az említett 1862-es adásvételi szerződés másolata (Türr István Múzeum – a továbbiakban TIM – T72.15.1), amelyben szintén nem találni arra utalást, hogy a telket az említett kikötéssel adományozta volna a városnak a gróf. Az viszont tény, hogy 1862

után a teret magáról Zichy Bódogról nevezték el, és az 1930-as évek végéig az ő nevét viselte. A tér formálódásáról az 1862 és 1894 közötti időszakból nem sokat tudunk, de azt Miskolczy Ferenc képzőművész közlése révén igen, hogy a Tóth Kálmán-szobrot megelőzően állt itt egy öntöttvas szoborral díszített kút, a *Szűzleány kútja* (TIM A5618.2016). A következő érdekes és meghatározó korszak pedig már egybeesik a Tóth Kálmán-szobor megszületésének időszakával.

Tóth Kálmán költő, dráma- és újságíró, szülővárosának országgyűlési képviselője, a Magyar Tudományos Akadémia levelező és a Kisfaludy Társaság rendes tagja 1881. február 3-án távozott az élők sorából. Kortársai, barátai, földijei gyászolták és méltatták irodalomtörténeti, kultúrtörténeti és politikai munkásságát, hagyatékát. A bajai születésű Tóth Kálmán nemcsak verseiben emlékezett meg szülővárosáról, szülőföldjéről. Városa országgyűlési képviselője volt négy cikluson keresztül, 1865 és 1878 között. Utóbbi szerepében elkötelezetten harcolt a Baja-Szabadka vasútvonal létrehozásáért, a főgimnázium államosításáért, a tanítóképző és a városi törvényszék felállításáért. Tóth Kálmánról, a képviselőről gyakran nyilatkoztak úgy, hogy „földije kedvéért a királyi várpalotát is letolná szülővárosába” (Prém József: *Az utolsó öt év. In: dr. Horváth Cyryll: Tóth Kálmán Emlék-Albuma. Baja, 1894. 65. o.*). A város vezetése még életében megfestette Székely Bertalan festővel a költő arcképét, majd a tanácssteremben helyezték el azt; ebből is érzékelhető, hogy Tóth Kálmán mekkora népszerűségnek örvendett. A dicsfény azonban megkopott, és újbóli megválasztása már nem történt meg.

A gyászírt a költő halálának másnapján, február 4-én jelentette be Baja város polgármestere, dr. Hauser Mór a közgyűlésnek, ahol azonnal döntöttek arról, hogy Baja nagy fiának emlékét meg kell örökíteni. A következő hónapban határoztak arról, hogy szobrot, Tóth Kálmán szülőházánál pedig emléktáblát állítsanak neki, valamint a magyar irodalomban kitűnő helyi diákok részére ösztöndíjat alapítsanak. Döntöttek továbbá arról is, hogy a szobrot

közadakozásból valósítják meg, amire országos gyűjtést szervezett az ekkor megalakult szoborbizottság. A városi költségvetésből pedig megszavaztak 1000 Ft-ot a nemes cél megvalósítására. Ekkor még messze volt a szoboravatás, de folyamatos volt a munka, a gyűjtőívek kiküldése és a jótékonyági előadások szervezése. A szoborbizottság 1884. szeptember 21-én – nagyszabású ünnepség keretében – emléktáblát helyezett el a költő Zöldfa utcai szülőháza falán. Az sajnos nem egyértelmű, hogy mikor nevezték át ezt az utcát Tóth Kálmán utcára, de valószínű, hogy az is ekkoriban – 1881 és 1894 között – történt. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy az Eötvös utcából nyíló egykori Patikárius utcát – vagy Patika közt – is nevezték Tóth Kálmán utcának, majd gróf Zichy Bódog, később pedig dr. Grauaug Ármin nevét kapta, utóbbit ma is viseli. (Ma már több kutatásból is tudható, hogy a költő mára elpusztult szülőháza a mai Grauaug utcában volt, az emléktáblával jelzett „szülőház” csak később került a család tulajdonába – a szerk.) Az országos gyűjtés eredményeként sorra érkeztek az adományok, de a szoborállításához szükséges összeg – amit nagyjából 20 000 Ft-ra becsültek – még így is lassan gyarapodott. Tíz év alatt gyűlt össze az a 12 000 Ft, amelyet a város akkori polgármestere, Drescher Ede és a szoborbizottság elegendőnek talált arra, hogy 1891-ben a szobor elkészítésére pályázatot hirdessenek. A kor három jeles művészt kérték fel a munkára: Bezerédi Gyula, Donáth Gyula és Mayer Ede budapesti képfaragókat. Rajtuk kívül még – a szintén budapesti – Köllő Miklós vett részt és készített pályamunkát. A bizottság határozott

A képeslap felirata: Baja. Tóth Kálmán tér a költő szobrával. Ekkor még valószínűleg Zichy Bódog tér volt a neve, hiszen még nem épült fel a háttérben a banképület. Jelölve oldalt a Preimayer-féle vendéglő.

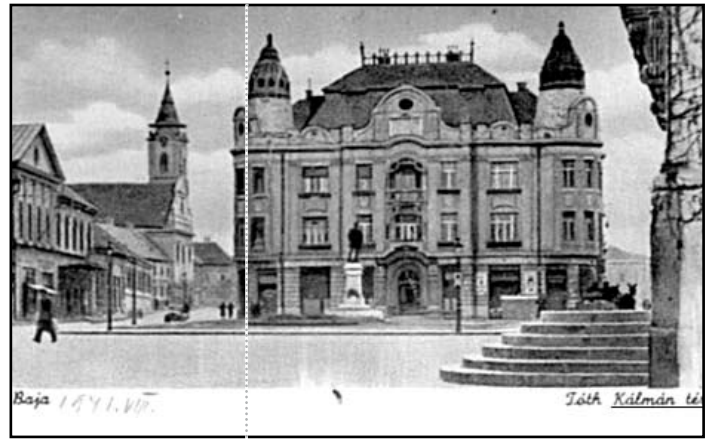
a szobor helyéről is, amire a Zichy Bódog teret találták alkalmasnak, és a tér rendezését is elrendelték. A vázlatok a kiírt határidőre, azaz 1892. március végére elkészültek, és áprilisban elsőként Budapesten a Műcsarnokban, majd a hónap közepén Baján, a Bárány Szállóban tekinthették meg az érdeklődők. A szoborbizottság a bírálatra *Benczúr Gyula, Keleti Gusztáv, Munkácsy Mihály, Rümánn Vilmos* és *Wolff Albert* művészeket kérte szakértőként. A bírálók közül Benczúr, Keleti, Munkácsy és Rümánn a legjobbnak Bezerédi Gyula alkotását tartotta, míg a berlini szoborrász-tanár, *Wolff Mayer Ede* vázlatát. A bajai törvényhatósági bizottság 1892 májusában ült össze, és elfogadta a szakértők javaslatát. Nem sokkal később Bezerédi Gyulával kötötték szerződést a szobor megvalósítására. 1893-ban elkezdődött a Zichy Bódog tér rendezése: az itt álló kioszkot lebontották, és a tér kerítését díszes kovácsoltvasra cserélték. Mindeközben a várva várt alkotás leleplezése – a tervezett 1893. szeptember 8-ai időponttól – átcúszott a következő év tavaszára. A polgármester, *dr. Hegedűs Aladár* elnökletével a szoborbizottság 1894 márciusában döntött a leleplezés új időpontjáról, ami 1894. június 3-a lett. A szobrot az újpesti Beschorner-féle öntödében ágyúacélból öntötték, a talapzat pedig *Havranek* budapesti műépítő tervei szerint, haraszi mészkőből készült. Maga az ércszobor több mint két és fél méter magas lett, a talapzat pedig majdnem három és fél méter, így kiemelkedve a környezetéből uralja a teret. Májusban a szobor talapzatába lezárt palackban latin nyelvű szöveget helyeztek el, amely a szoborállítás történetének állomását foglalta össze.

A szobor leleplezése és átadása egy nyári vasárnapon történt, amelyre az előkészületek már az év elején megkezdődtek. Az eseményre készítette el a város a *Tóth Kálmán Emlékalbumot*, amelyet *dr. Horváth Cyrill* ciszterci rendi tanár szerkesztett, ezen kívül ódapályázatot is hirdettek. Utóbbi nyertes *Dömötör Pál* lett, aki művét el is szavalta a szoboravatón. Az ünnepség már június 2-án este elkezdődött: a gimnázium Tóth Kálmán Köre és egyes kara rendezett hangversenyt. Másnap folytatódott az ünnepi események: délelőtt a bizottság díszülést tartott a városházán, majd a meghívott vendégekkel együtt átmentek a szobortérre. Az ünnepi díszbe öltöztetett téren *dr. Horváth Cyrill* leplezte le és adta át a városnak a műalkotást, amelyet *dr. Hegedűs Aladár* polgármester vett át tőle. A szobrot megkoszorúzták, amelyről a Türr István Múzeumban fellelhető jó néhány megmaradt koszorúszalag is tanúskodik. Az avatás után a meghívottak díszében vehettek részt a Bárány Szálló színháztermében, este

pedig táncestélyt rendeztek a lövészegylet helyiségeiben.

Ércszobrot kapott tehát Tóth Kálmán, és ezzel a köztér is megváltozott: a szobor uralta, betöltötte a rendelkezésre álló kicsiny teret. Bezerédi Gyula alkotása hitelesen jeleníti meg a megformált személyt, „az eszmék és érzelmek

tolmácsát, külső megjelenésének keresetlen egyszerűségében, fesztelen, mégis daliás állásban, nemes magatartásban” – írta *Erdélyi Gyula* az Emlékalbumban (*Erdélyi Gyula: A szobor. 188. o.*). Jeles fiai közül elsőként Tóth Kálmánnak állított emléket a város; *Türr Istvánt, Jelky Andrást* vagy *Mészáros Lázárt* csak jóval később örökítették meg. Természetesen idővel a tér is átalakult, hiszen egyrészt a szoborátadás után elkezdett parkosításnak köszönhetően egyre zöldebbé vált, másrészt sorra alakultak át a körülötte lévő házak is. Utóbbira talán a leglátványosabb példa az 1910-es években – a Türr István szülőháza helyén – felépített kétemeletes Szegedi Kereskedelmi és Iparbank Bajai Fiókjának épülettömbje, amely mintegy háttérévé vált a szobornak és a térnek. A tér keleti oldalán a Nemzeti Casinó klasszicizáló épülete, illetve ugyanazon az oldalon a zirci ciszterci rendház is figyelemre méltó. A nyugati oldalon lévő polgárházak földszinti helyiségeiben többnyire üzletek kaptak helyet. A város e részének alakulása jól nyomon követhető a korszakban kiadott képeslapokon. A XX. század elejének lapjain általában a már parkosított tér tárul a szemlélő elé, a háttérben a már említett Türrszülőházzal. A kovácsoltvas kerítéssel körülvett parkban volt kút, valamint padok, hogy a sétáló polgárok vagy a látogatók megpihenhessenek. Egyes lapokon úgy tűnik, hogy a természet átvette az uralmat a téren, ahol akkor hatalmas fenyőfák és kusza cserjék nőttek (1. kép). Ezzel ellentétben az 1920-as, 1930-as években készült fotókon rendezettebb kép tárul elénk, ekkor a zöld növények és a tér elemei megfelelő összhangban vannak, így a szobor is jól érvényesül. Egy másik lapon pedig teljesen kopár teret láthatunk háttérben a banképülettel, amelyből tudhatjuk, hogy az 1910-es évek közepe után keletkezhetett a rajta lévő fotó. Érdekessége még a lapnak, hogy a téren nincs semmilyen növényzet, illetve ekkorra a kovácsoltvas kerí-

A Tóth Kálmán tér valamikor az 1930-as évek legvégén (a ceruzás feljegyzés szerint 1941-ben).

tés is eltűnt a parkból. A postatiszta képeslap első felére ceruzával az 1941-es évszámot jegyezték fel (2. kép). A vaskerítés valóban ekkoriban tűnhetett el a térről, és sajnos nem is került vissza oda később sem.

A teret az 1930-as évek végéig Zichy Bódog térként említették, és nem derült ki pontosan, hogy mikor is nyerte el új nevét. A képeslapok feliratai nem mérvadók, hiszen azok már a század elején is Tóth Kálmán térről írtak, viszont a szakirodalomban és a korabeli helyi újságokban is a korábbi elnevezés szerepelt. Valószínűleg az új név használata megelőzte a hivatalos névcserét, hiszen a szobor vált a tér elsődleges ismertetőjegyévé. 1931-ben a város nagyszabású ünnepség keretében emlékezett meg a költő születésének száz éves évfordulójáról, amelynek keretében több előadást tartottak, ahol a város nagy fiának emberi és szakmai, irodalmi sokoldalúságát kívánták bemutatni. Ez jó alkalom lehetett volna a tér átnevezésére is, de semmi nyomát nem találtam annak, hogy ez ekkor megtörtént volna. Sőt, a korábbi elnevezést 1938 elejéig következetesen használták a bajai újságok, míg 1939. január elején az újévi köszöntéseknél az adott kiskereskedők, üzletlajdonosok és a kisiparosok címei között már a Tóth Kálmán tér szerepel. Valószínű, hogy valamikor 1938 folyamán történt a változás, mivel az 1939-es várostérképen már az új elnevezés olvasható. Áttekintettem az 1936–1939 közötti, a bajai levéltárban lévő közgyűlési jegyzőkönyveket, de a névváltozásról nem találtam beszámolót, pedig ezekről általában írtak, mint például a Kazinczy térnek Szent Imre térre történő átnevezéséről is.

Tóth Kálmán emlékezete kapcsán elmondható, hogy a megemlékezések idővel a kerek évfordulókra korlátozódtak, mint az 1931-es centenáriumi ünnepség, amelyet a város az Uránia Színházban tartott meg. Később a százhuszonöt éves évfordulót, amely épp 1956-ra esett, nem tudták megtartani a

jeges árvíz pusztításai és a forradalmi események miatt, ezért 1957 májusában egész emlékhetet szenteltek a költőnek. A rendezvény keretében Tóth Kálmán-kállítás nyílt a Türr István Múzeumban. A második világháború után lassan a feledés homálya borította be a költő nevét, így kapta a „fekete ember” elnevezést.

A Tóth Kálmán-szobor sok mindent látott a felállítása óta eltelt 125 esztendő során. Túlélte az első és második világháború idő-

szakát, a megszálló szovjet csapatok nem „bántották”, mindössze saját értelmezésük szerint használták a körülötte lévő teret, hiszen visszaemlékezésekből tudjuk, hogy nemcsak a Déri-kertben, hanem itt is temettek el magas rangú katonákat.

A bajai honpolgárok a második világháború óta és most is folyamatosan alakítják saját ízlésük, elképzeléseik szerint a teret és nap mint nap tapasztalható, hogy kedvük telik benne. Kétségtelen, hogy az idők

során mindig vonzotta az embereket, és nemcsak a padok teltek meg, hanem a szobor talapzata is, így a tér igazán betölthette valódi rendeltetését. Mintha a sajátos hangulatú teret valóban Tóth Kálmán utolsó, el nem mondott beszédének jókívánásai járnák át: „Baja várost tartsa meg az Isten, tartsa meg örömben, szerencsében, munkában...” (Dr. Horváth Cyrill: Egyről-másról. In: uő.: Tóth Kálmán Emlék-Albuma. Baja, 1894. 180. o.) ■

Lengyel menekültek a bajai Nemzeti Szállóban

■ *Szeptemberi lapszámunkban közöltünk írást lengyel menekültek bajai elhelyezéséről 1939 folyamán. Bár többségüket – viszonylag rövid időre – magánházaknál, családoknál helyezték el, a menekültgondozásból lehetőségeihez képest a város akkori első számú szállodája, a Nemzeti Szálló is kivette a részét. Ennek emlékére a közelmúltban a jogutód szálloda falán emléktáblát is avattak. Cikkünkben ennek hátterét tárjuk fel olvasóinknak.*

Sarlós István

1939-ben, Lengyelország legyőzése után a Magyarországra érkező lengyel katonai és polgári menekültek elhelyezése országos problémát jelentett. Dr. Antall József, a menekültügyekért felelős kormánybiztos katonai és polgári menekülttáborok hálózatával próbálta kezelni a helyzetet, bár ez nem ment zökkenőmentesen. Magyarország a Harmadik Birodalom szövetségese volt, de „nem hadviselő” félként menedéket adhatott a hazánkba érkező lengyeleknek. Bajára csak polgári menekülteket irányítottak, őket a lengyel-magyar barátság jegyében magánházaknál helyezték el, így hagyományos értelemben vett tábor nem alakítottak ki, de emellett az ide került lengyeleknek szükségük volt olyan közösségi helyiségekre, ahol találkozhattak, információt cserélhettek egymással, esetleg tanulhattak. Klasszikus értelemben vett menekülttábor létrehozásakor a közösségi helyiség kérdése azonnal megoldódik, de Baján ezt az épületet külön kellett meghatározni. Ebben segített a Nemzeti Szálloda – ma Duna Wellness Hotel – akkori vezetője, Takács Vilmos a városvezetésnek.

„16.012-56/1940.

Nagyságos Polgármester Úr!

Szóbelileg [sic!] történt megállapodás alapján folyó évi február hó 1-től kezdve a bajai polgári menekült tábor irodája és napközi otthon céljaira átengedem a tulajdonomat képező Nemzeti Szálloda nagy termét és mellékhelyiségeit. A város érdekeit tartva szem előtt, ezért a tekintélyes mennyiségű helyiségcsoportért bérösszeget nem számítok, azonban az iroda és napközi otthon felszere-

lésének használatáért az összes helyiségben a villanyfogyasztásért és W.C. vízellátásához felhasznált vízmennyiségért a szóbeli megállapodás értelmében járó havi 50.- Pengő átalányösszeg kiutalását folyó évi február és március hónapokra tisztelettel kérem.

Baja, 1940. március hó 30-án.

Mély tisztelettel:

Takács Vilmos

Nemzeti Szálloda”

A Nemzeti Szállóban a napköziotthon létesítése volt az egyszerűbb kérdés. A családosan, így gyerekekkel érkező menekülteknek a magyar vezetés biztosítani akart valamilyen iskolai oktatást, és erre a napköziotthonos rendszer tűnt a legalkalmasabb megoldásnak. E célból összeírták a tanárokat, tanítókat, óvónőket és a lelkészeket is; valójában mindenkit, aki a helyi lengyel közösségben oktatható. Ahol lehetett, így Baján is a kommunikáció megkönnyítése érdekében magyar-lengyel nyelvtanfolyamot szerveztek.

A lengyel menekülttábori iroda felállítása már több lehetséges bonyodalmat hordozott magában. Ez alatt nem magyar közigazgatási szervet kell értenünk, mert az a városházán működött, a bajai „menekülttábor parancsnoka” dr. Horváth István szociális ügyosztály-vezető volt. Ebben az irodában a lengyelek belső ügyeit lengyel nemzetiségűek magyar segítséggel intézték, általában kérvényekkel fordultak a magyar hatóságokhoz. Eltűnt hozzátartozó vagy barát keresése, speciális orvosi ellátás igénylése, áthelyezési kérvények beadása, árva gyerekek elhelyezése, valamint hasonló mindennapos ügyek tartoztak az iroda hatáskörébe. Az iroda a helyi lengyelek

magyarországi munkákra történő közvetítésével is foglalkozott. Az álláshirdetéseket itt adhatták be a bajaiak, vagy ide érkeztek be az országos központból, amelyeket utána ők tették közzé. Emellett a németek által megszállt lengyel területeken kialakított Lengyel Főkormányzóság és annak vezetője, Hans Frank hivatalos felhívásait is ez az iroda közvetítette a bajai menekültek felé. Ez utóbbiak kényes helyzetbe hozták a magyar vezetést, mivel a német szövetségesek elvárták, hogy a főkormányzósági – elsősorban visszaköltözést erőltető – felhívásokkal kapcsolatban a magyarok segítsék a német propagandát, a magyar hatóságok ebben az ügyben azonban nagyon lagymatag hozzáállást tanúsítottak. A hirdetményeket kiragasztották, a közösségi találkozókat megszervezték ugyan, de többet nem tettek az ügy érdekében.

A Nemzeti Szállóban a lengyel menekülttábori iroda 1940. május 31-ig működött. A szállónak az utolsó 50 pengőt május 27-én elnöki utalvánnyal fizették ki. A csak nevében bajai lengyel polgári „menekülttábor” 1940 júniusában megszűnt. ■

„Egy „igazi Odüsszeusz” Bajáról

Bellyei Csaba hosszújratú hajóskapitánnyal a tenger varázsáról, tengerészti tapasztalatokról, hajós kalandokról

■ *Beszélgetőtársam csúcstartónak mondható, hiszen közel fél évszázadon keresztül járta a tengereket, óceánokat hazai és külföldi állományban, beutazva szinte az egész világot. Pedagógus szüleitől igencsak távol eső, választott hivatása sokszínűségét jelzi, hogy szükség és igény esetén ellátott egészségügyi, illetve anyakönyvvezetői feladatokat is. Bellyei Csaba nyugalmazott magyar és brit hosszújratú tengerészkapitánnyal, hajóparancsnokkal beszélgettünk.*

Zalavári László

■ – Édesapám a második világháború vége felé hadifogságba esett, ezért édesanyám öcsémmel, húgommal és velem együtt menekült Beregszászról Kaposvárra, mivel a szülei ott éltek. Apám fantasztikus tudású, műveltségű ember volt: író, kritikus, irodalomtörténész, aki a pozsonyi Comenius és a Zürichi Egyetem hallgatója volt, majd a prágai Károly Egyetemen diplomázott magyar nyelv és német irodalom szakon. Öt évvel később ugyanitt doktorált filozófiából, azaz bölcsészettudományi doktor lett. Nagypapám nyomdokain haladva 1934-től 1944-ig magyar, cseh és német nyelvet tanított a Beregszászi Állami Főgimnáziumban, 7 nyelven beszélt anyanyelvi szinten. Eredetileg egyébként Zapf Lászlónak hívták, később magyarosított írói álnevére, a Bellyeire. 1946-ban B-listázták, öt évig magántanításból és egyéb munkák vállalásából tartotta el a családot. 1951-ben rehabilitálták, majd a kaposvári Munkácsy Mihály Leánygimnázium igazgatójává nevezték ki. Ezen kitérők után végezetül a tanítóképző főiskolán oktatott, a magyar nyelvi-irodalmi tanszék vezetőjeként vonult nyugállományba. Édesanyám szintén magyar-német szakos tanár volt, ő „csak” 4 nyelven beszélt. Családomban több jogász és orvos is volt, illetve van, így tengerészként igencsak kilógok a sorból.

Gyermekkoromban szerettem a kalandos könyveket, Jókait, Vernét. Hivatásomhoz az ihlet mégis egy nyári balatoni diák munkavállalás közben jött. A *Galyatető* vitorlás hajó vezetője korábban tengerész volt, ő mesélt sokat és lelkesen a tengerhajózásról. Attól kezdve más nem is érdekelt. A szüleim nem örültek választásomnak, mindenképpen azt szeretnék volna, hogy legyen valami szakma vagy diploma a kezemben. Tanárnak is készültem, biológia-földrajz-mezőgazdasági szakot, majd textilgépész-technikusi végzettséget is szereztem. Hajós pályafutásomat a Duna különböző folyami járatain kezdtem: 1965. június 22-én Szeged-Tápén szálltam be hajósínasként a *Hazám* nevű Duna-tengerjáróra.

– *Merre vezetett az első utad?*

– Brăila (Románia) érintésével Izmir (Törökország) volt első úti célom. Az első időkben a magyar hajók leginkább a Földközi-tenger keleti medencéjében és a Vörös-tengeren jártak, néha a nyugati partvidéken is. A szállítmányokban darabáru és ömlesztett áru egyaránt előfordult: vas, műtrágya, gyapotbála, de például Egyiptomból sört hoztunk nagy mennyiségben. Amikor a *Hévízen* voltam, veszélyes árut, robbanóanyagot is szállítottunk Trieste és Plocéból Törökországba, Líbiába, Algírba, Akabába (Jordániába), ezért az egyik raktárt kibélelték erre a célra, a detonátort viszont a fedélzeten tartottuk. Ez egy gyurmaszerű anyag volt, teljesen biztonságos, előfordult ugyanis, hogy a líbiai kirakodásnál a háló elszakadt, és a robbanóanyag beesett a hajó és a rakpart közé. Törökországban, Antalyában viszont fegyveres őrök biztosították a kirakodást.

1971-ben a Budapesti Műszaki Egyetem Közlekedésmérnöki Karának Tengerhajózási szakán tengerész fedélzeti tiszt diplomát kaptam. Mi voltunk a képzés első hallgatói, mert korábban csak tanfolyamot lehetett végezni. Ez valamennyire a még 1894-ben, Fiumében alapított Magyar Királyi Tengerészeti Akadémia, a híres Nautika folytatása volt. Tanulmányaim során egyfajta felcserképzést is kaptunk, hiszen a teherhajókon nem volt orvos, hanem a kapitány és a tisztek látták el a betegeket, kisebb sérülteket. Minden hétfőn egész nap a MÁV-kórházban zajlott az elméleti és gyakorlati oktatás, melynek során megtanultunk fogat húzni, kisebb sérüléseket kezelni. Tanulmányaim közben nyaranta 2 hónapig magyar tengeri hajókon teljesítettem szolgálatot. Később, 1974-75-ben további kiegészítő képzéseket végeztem a Műegyetemen. Bármennyire is nem szerettem, egész életemben folyamatosan tanultam, különböző tanfolyamokra jártam. Azért is, mert az évtizedek alatt óriási fejlődésen-változáson ment keresztül a hajózás. Amikor elkezdtem, még hagyományos módon, szextánszal az égitestek magasságának mérésével számítottuk a pozíciókat, valamint kormánykerékkel irányítottuk a hajót.

Bellyei Csaba

Az első hajóimon még radar sem volt. Később mintha egy számítógépközpontban lettem volna, ahol joystick a kormány...

– *Mikor kerültél óceánjáró teherhajókra?*

– Még 1973-ban többedmagammal egy hónapot a Szovjetunióban töltöttem a *Petőfi* hajó építésén, Herszonban, ahová azért küldték az induló személyzet parancsnokát, tisztikarát és a gépeseket, hogy megismerjük-megtanuljuk a használatát-működését, illetve képesek legyünk indulni, négy orosz garanciagéppel együtt. Ekkor másodtisztként voltam a hajón. Első utunk a romániai Konstancába vezetett, ahonnan teljes ömlesztett búza-rakománnyal Karacsiba (Pakisztán) hajóztunk, ahová Afrikát megkerülve jutottunk el. A parancsnok *Edelényi Iván* hosszújratú (h.j.) tengerészkapitány volt, akitől nagyon sokat tanultam. Haláláig tartottuk a kapcsolatot, sokszor meglátogattam budapesti otthonában. 1975. augusztus 27-én szálltam a *Petőfi*re első tisztként, Amszterdamban. Ekkor már két hónapja lettem a kapitányi vizsgát. Másik mentorom a hajó parancsnoka, *Süveges László* h.j. tengerészkapitány volt. Ő egyébként bajai, a III. Béla Gimnáziumban érettségizett. A későbbiekben sokat jártunk a Perzsa-öbölben, Szingapúrban, Malajziában, Bangkokban, Indiát körbehajóztuk, megfordultunk a Fülöp-szigeteken is. Egy ideig rendszeresen Távol-Keletre szállítottunk, Japánba, Dél-Koreába. Odafelé gyakran megálltunk a Seychelles-szigetek valamelyikén, Aldabrán, Assumptionon egyszerűen, illetve Coetivy-n minden alkalommal, mivel ott voltak olyan vízmélységek, ahol le tudtunk horgonyozni. Egy időben Coetivy-re is és Assumptionra is leveleztem a szigetfőnökkel. Visszaúton előfordult, hogy Jáván beteget kellett éjszaka kivinni fejsérüléssel. Majd Mauritiuson az általam összevarrt kéz-

sérüléseket is orvosi ellátásban részesítették. Parancsnokként, azaz a hajó első számú embereként a *Herenden* kezdtem, 1978. június 3-án, Velencében. A kapitányi rang végzettséget jelent, a parancsnoki viszont kinevezést. A tengerésztiszi egyenruhák karján lévő sötét-kék alapon arany színű stráfok (csíkok) három nagy ütközetet jelölnek: a szalamiszi (ahol a görög városállamok megverték a perzsákat); a lepantói és a trafalgari csatára emlékeztetnek. A negyedik sávot az ún. Nelson-hurokkal csak a tengerésztisztek viselik. A csíkok száma egyben rangjelzés is. A géptiszteknél ugyanez piros alapszínen. Magyar lobogó alatt 1986. május 24-ig hajóztam.

– Milyen idegen „színekben” tevékenykedtél?

– Irányítottam libériai, máltai, svájci, barbadosi és brit felségjelű hajókat is ez idő alatt, a legénység még változatosabb összetételű volt: zöld-foki szigeteki, Fülöp-szigeteki, guineai, nigériai, egyiptomi, arab, ír, brit, orosz, lengyel, román, horvát és természetesen magyar is. Miután 1999-ben megszűnt a magyar tengeri hajózás, december 15-től egy brit hajózási társasághoz kerültem, de akkor még barbadosi lobogó alatt haladtunk. Az utolsó magyar teherszállítóról, a *Vörösmartyról* 2000-ben Amszterdamban vonták le a magyar zászlót, akkor éppen egy brit hajóval ott tartózkodtam. A társaság kezdetben csak 3 kisebb, 3800 tonna terhelhetőségű hajóval rendelkezett, majd amikor 2014-ben befejeztem, már 74 járművet, 5-től 15 000 tonnásig terjedő, új építésű hajókat birtokolt.

Brit hajókra kerülésem előtt, 1988-tól Lengyelországban több továbbképzést is végeztem Gdyniában, a tengerészeti Akadémián: radar, ARPA és ötévenkénti általános továbbképzéseket. Ezek után a brit hajók irányításához Lengyelországban a magyar diplomáról lengyelre kellett egy hónapos, egész napos átképzést végezni, mivel az angol parti

Irányító pozícióban

Neptun és a kísérete a fedélzeten

ország nem fogadta el a magyar papírokat. Előtte azonban még biztonsági tisztí képzésben részesültem, valamint Bridge Team menedzsmentvizsgát is kellett tennem. Délután lengyel tengerészeti jogot hallgattunk, délután szakmai tárgyakat, este 6-ig. Utána le kellett vizsgáznunk a helyi Tengerészeti Hivatalban, így kaptuk meg a lengyel diplománkat. Ez azért kellett, mert a *Carisbrooke Shipping Co. Ltd.* visszahozta brit lobogó alá a hajóit, mivel kedvezőbbé vált odahaza a gazdasági környezet. Ezt követően kaptam 7 hónapra egy ideiglenes igazolványt, majd Southamptonban kellett levizsgáznom brit tengerészeti jogból, ami szerencsére elsőre sikerült. Megkaptam a brit hosszújaratú kapitányi oklevelemet. Azért szükségeltetett ez, mert minden hajó a lobogó szerinti felségterületnek számít, így a parancsnok egyfajta konzuli teendőket is ellát. Egyszer például egy máltai hajón eskettem is... Érdekes, hogy a Szent Lőrinc folyón, a Three Rivers kikötő előtt néhány mérfölddel felfelé menet és az Elbán, a Kieli-csatorna bejárata és Hamburg között brit hajókkal közlekedtem, de mivel én mint parancsnok, magyar nemzetiségű voltam, ezért a magyar lobogót húzták fel tiszteletünkre, és közben a magyar himnuszt játszották.

– Merre vitt utad külföldi hajókkal?

– Ezen időszak alatt gyakran megfordultam Kanadában, a Felső-tó (Lake Superior) leg-tetejéről, Thunder Bayből hoztam gabonát Angliába és Írországra. Odafelé legtöbbször a juharleveles országban raktuk ki a különféle ömlesztett és darabárukat. Időnként adódtak gondok, egyszer télen rossz olajat kaptunk Rotterdamban, így útközben az összes porlasztónk tönkrement. Szerencsére a hideg évszakban mindig lehúzódtunk délre, ezért sikerült visszafordulnunk, és a Zöld-foki szigetek végén kikötünk Hortában, ide hozták utánunk az új berendezéseket. A cserét követően folytattuk utunkat a Szent Lőrinc-folyón,

a Niagara-vízesés melletti zsiliprendszeren keresztül, ami 149 méteres szintkülönbséget 15 méteres szakaszokban emel át. Az amerikai kontinens több országában megfordultam: Brazíliában, Hondurasban, egy éven keresztül a Karib-tenger szigetét jártam, de vittünk cementet a mexikói Tampicóból New Yorkba, ahol sikerült néhány napot eltöltenem a kirakodás alatt. Az Orinoco folyón is 147 mérföldet felhajóztunk Matanzasba (Venezuela). Szolgáltatam alatt a legnagyobb hajók 13000-15000 tonna hordképességűek voltak, pl. a *Sally Ann C.*, amelyre 2007. augusztus 8-án New Orleansban szálltam be, búzáat vittünk Hondurasba.

– Baleset vagy valami más különleges esemény történt a sok évtized alatt?

– Antwerpenben a BASF-nél műtrágyát rakodtunk az *Adyba*, amit első tisztként én felügyeltem, majd a rakodás végeztével a kapitány elküldött aludni. A zsilipről haladtunk lefelé, amikor egy nagy csattanásra ébredtem: oldalról nekünk ütközött egy másik tengerjáró, a *Nordwoege*. Három napba telt, amíg szétválasztották a két hajót, annyira belénk jött, a mi járművünk közepéig. A javítás három hónapig tartott. Amikor végül újra teljesen rendben volt az *Ady*, ismét berakodtunk, és indultunk Bangkokba. Ott kiraktuk a műtrágyát, amit hoztunk, és új árut vettünk fel, akárcsak Szingapúrban. Ezzel nem volt vége, kikötés közben a nyugat-malajziai Kelang kikötőjében rámentünk egy víz alatti roncsra, ami megsértette a hajócsavart is, így olyan erős vibráció támadt, hogy bólogattak a hajódaruk. Előfordult olyan is, hogy a hajópincér vagy a legénység más tagja kiborult idegileg, hiszen volt, hogy egy hónapig nem láttunk szárazföldet, illetve egy évig is tartott egy út szabadság, hazameneteli lehetőség nélkül. Nehéz volt ezt kibírni, elviselni egyeseknek. Mindezekből következik, hogy egy parancsnoknak határozottnak, megfontoltnak, gyors döntési képességgel rendelkezőnek kell

lennie, ugyanakkor némi pszichológiai érzék is szükséges, hogy kezelni tudja a nehéz helyzeteket. Amikor brit lobogó alatt dolgoztam, a vállalatnak a Wight-szigeten volt az irodája, ahol oltási gyakorlatot is tartottunk a helyi tűzoltókkal. Kijelölt konténerekben égett a tűz, és az egyik első tiszt annyira pánikba esett, hogy őt is úgy kellett kihozniuk a tűzoltóknak, annyira valós volt a helyzet, mintha egy hajókabin égett volna. Menet közben a hajókon is hetente kötelező volt a tűzoltási gyakorlat, félévente pedig mentőcsónak-leeresztést is végeztünk.

– *Mivel foglalhatták el magukat útközben a tisztok és a legénység tagjai?*

– Kevés szabadidő jutott menet közben, mert folyamatosan akadt karbantartási munka (kisebbségek javítások, festések), de a szabadidejükben lehetőségük volt sportolni vagy kártyázni, olvasni, mert rendelkezünk könyvtárral is. Cserére is nyílt lehetőség a kikötői tengerészklubokban, ahol leadhatták kiolvasott köteteket, és a mások által otthagytak – angol nyelvű – könyvekből válogathattak. Később már volt videójátszó és tévékészülék is a hajókon. Ezen kívül néhány hajón volt medence is, de ahol nem akadt, ott a nagy melegben ponyvából és lécekből szerkesztettünk egyet. Időnként tartottunk tengeri keresztelőt is, ahol a személyzet tagjai beöltöztek Neptunnak, orvosnak, sellőnek és néger szolgálknak. A hajón lévő újoncokat, személyzetet és utasokat megkereszteltük, hogy ne legyen „pogány” a járművön. Ezt szoktuk a Földközi-tengeren vagy más tengereken is végezni, de legnagyobb az Egyenlítő átszelésekor van. A lényeg a vidámság. A kereszteltek közül igyekeznek minél több felajánlást kicsikarni, főleg italt, amit aztán a hosszú utak alatt a személyzet elfogyaszt, természetesen csak az, aki nincs szolgálatban. Erről általában keresztlevelet is állítunk ki, előregittet, lejárt térképekből, széleiket körbeégetve, a pontos pozíciót feltüntetve, ahol a szertartás történt. Természetesen Neptun pecsétjével és aláírásával ellátva. Lényeg a maradandó emlék, hogy a keresztelő személyzet minél vidámabb legyen, és mindenki jól érezze magát.

– *Mennyire sikerült útgaid folyamán körülnézni az adott helyen, ahol kikötöttél?*

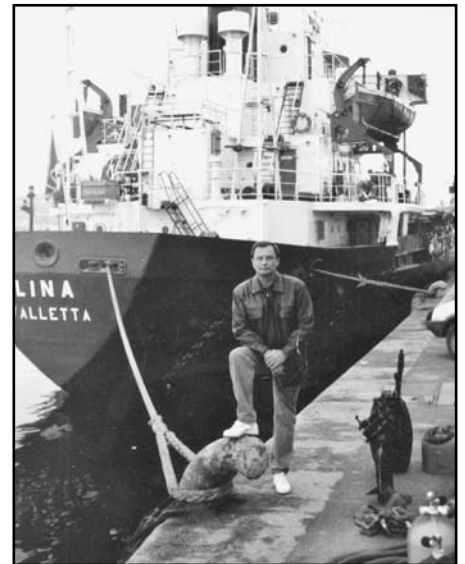
– Amikor lehetőségem adódott, a világ számos kikötőjét és környékét kerékpárral igyekeztem megismerni, a nevezetességeivel, műzeumaival, történelmi helyeivel együtt. Emellett a magyar külképviseletek munkatársai is rendszeresen belátogattak a hajókra, vagy esetleg együtt tettünk rövid kirándulásokat. Amikor az itthoni kötelezettségek lehetővé tették, feleségem, *Bellyeiné Horváth Györgyi* és mindhárom fiunk is meglátogattak egy-egy rövidebb úton, ilyenkor együtt fedeztük fel a

jelentősebb látnivalókat. Érdekes, hogy az egyik alkalommal, amikor feleségem Írorszában járt, találkoztunk *Kabdebő Tamással*, a neves, bajai kötődésű íróval, aki hangversenyre is elvitt minket, és sok mindent megmutatott nekünk. Egyik könyvét úgy dedikálta, hogy *„Egy igazi Odüsszeusz, sok szeretettel egy műkedvelő Odüsszeusz.”* A feleségem repülővel távolabbi helyeken is csatlakozott hozzám, kétszer is járt Bangkokban. Egyik alkalommal Londonból indult, ahol *Szentiványi Gábor* akkori nagykövet meghívására a követségen bajai zeneiskolás gyerekek adtak karácsonyi koncertet, *Pethő Attila* zongorakíséretével. Két bőrönddel jött, az egyik az angliai, a másik az ázsiai útra szóló ruhákat tartalmazta. Nagyon szoros volt az időrendje, majdnem le is késte a bangkoki repülőt. Algériában pedig már gépen volt hazafelé, amikor egy műszaki hiba miatt leszállították őket. Szerencsére a konzul még a repülőtéren tartózkodott, és megígérte, hogy addig nem hagyja ott a repülőteret, amíg megoldást nem talál. Ez végül is a bábolnai gazdaság áruszállító, csirkés járata lett...

A testvérem (*Prof. Dr. Bellyei Árpád, a Pécsi Tudományegyetem Ortopédiai Klinikájának emeritus professzora, az önálló Pécsi Orvostudományi Egyetem utolsó rektora – Z. L.*) gyakran vett részt nemzetközi kongresszusokon. Egy alkalommal a feleségével Tajvanon volt, ahol felhívtam útközben, mert Réunion és Mauritius után éppen Bangkok felé tartottunk, így megbeszéltek, hogy ott találkozunk. Megszájkították hazafelé tartó útjukat, és sikerült együtt töltenünk egy hosszú hétvégét a hajón.

– *A családotról mit lehet tudni?*

– Az első házasságomból származó *Csaba* fiam szintén tengerésztisztként végzett Győrben, a Széchenyi István Egyetemen, egy ideig hajózott is, amit családi okok miatt abbahagyott, jelenleg a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium Hajózási Hatósági Főosztály főosztályvezetője. Sokat jár ki Brüsszelbe és Lisszabonba hazánk képviseletében, amikor hajózási-tengerészeti jogszabályokról tárgyalnak az unióban, emellett Bruckban, Ausztriában is oktat. Feleségem, *Bellyeiné Horváth Györgyi* a Liszt Ferenc Alapfokú Művészeti Iskola nyugalmazott cselló- és szolfézstanára, akivel 1983-ban ismerkedtem meg (*aki afféle „súgóként” sokat segített a beszélgetésben – Z. L.*). Két fiunk van, *Ottó* és *Gábor*, akiket nevelőapjukként is sajátjaimként szeretek. Mindkettő közgazdász, eredendően ők is követni szerették volna pályámat, de én is ugyanazt mondtam, amit nekem a szüleim, hogy előbb szerezzenek valami „civil” végzettséget. Az idősebbik, *Ottó*, egy multinacionális vállalat üzletág-igazgatója, egyben nagyon sikeres marketingszakember. A fiatalabb, *Gábor*, ügyvezető igazgató egy csomagolástechnikai

Átmenetileg partra vetve

cégnél. Mindketten humán érdeklődésűek, sokat olvasnak, szabadidejükben szívesen járnak koncertekre, kiállításokra, színházba – azaz nyitottak a művészetek iránt. Mindemellett nagy lokálpatrióták, amikor csak tehetik, hazalátogatnak Bajára. Hét unokánk is van már. Különleges házasság a miénk, a hosszú távollétek nagymértékű toleranciát, alkalmazkodást, türelmet igényeltek tőlünk. Elfogadtuk, hogy mindkettőnk hivatása nagyon fontos, szerencsések voltunk, hogy életünkben azon a pályán dolgozhattunk, amelyet a legjobban szerettünk, és ebben teljes mértékben támogattuk egymást. Úgy gondolom, hogy ez a közel 50 év a tengereken, óceánokon szellemileg és fizikailag is fiatalon tudott tartani.

– *Ha itthon voltál, mit csináltál szabadidőben, illetve mivel foglalkozol most, már nyugdíjasként?*

– Édesanyám nagy operarajongó volt, sok komolyzenét hallgattunk. A zene szeretete öröklődött, gyakran járunk koncertre, akár az öcsémekkel együtt Pécsre, útjairól pedig sok lemezt, koncertfelvételt hoztam magammal, amit hallgatunk-nézünk. Emellett mi, régi tengerészek nagyon összetartunk, a Magyar Tengerészek Egyesülete Szegedi Tagozatának tagja vagyok, havonta találkozunk, családostul is szervezünk közös programokat. Ha tehetem, sok időt töltök a vízen, a Dunán. Nemrégiben Márai Sándort olvastam, könyvének ezen mondatainak gondolatai nagyon megragadtak bennem: *„A tengeren mindig valami különös nyugalom fog el. Minden, ami a szárazföldön gond, kétség: a tengeren megszűnik az lenni. Ennek a másik hazának másféle törvényei vannak. S egyre mélyebb bennem a hit és a remény, hogy ez az igazibb haza: a tenger, a világ. A másik egy szép emlék, melytől nem kell, nem is lehet megszabadulni. De »haza« csak egy van: a végtelenség.”* ■

Többségből kisebbségbe 1. Erdélyi ős

■ SZARVAS KATALIN neve Baján sokak számára ismerős lehet, hiszen már gimnazistaként számos színvonalas zenei program résztvevője volt, sokszor testvéreivel együtt. Néhány éve azonban kissé eltűnt a helyiek szeme elől, aminek egészen prózai oka volt: Kata férjhez ment, majd édesanya lett. Házassága révén – miután szíve választotta egy erdélyi fiatalember volt – sajátos helyzetbe került: a többségi társadalom tagjából egy csapásra kisebbségivé vált, ráadásul a bajai városi környezetből egy székely faluba költözött, ahol a helyi társadalom sajátosságait is van módja megfigyelni. Ráadásul ez olyan környezet, ahová a tapasztaltabb Erdély-járó magyar turista is ritkán juthat el, így megfigyelései mindenképp érdekesek lehetnek olvasóink számára is. A jövőben reményeink szerint rendszeresen beszámol élményeiről.

Sipos Katalin

■ Gimnáziumi osztályfőnököm (e lap főszerkesztője) kért meg jó néhány évvel ezelőtt, hogy írjak arról, milyen bajaiként Erdélyben élni. A III. Béla Gimnázium elvégzése után a Pécsi Tudományegyetem szociális munka szakára jártam. A gyakorlati évet Marosvásárhelyen töltöttem az Erasmus szakmai gyakorlat program jóvoltából. Ennek ideje alatt ismerkedtünk meg férjemmel, majd az itt töltött évem után össze is házasodtunk. Azóta Somosdon, egy Marosvásárhely melletti faluban élünk (a férjem innen származik), időközben – Istennek hála – két gyermekünk is született. (Somosd – román neve Cornești – Romániában, Maros megyében található. A 15. század óta ismert településnek a 2002-es népszámlálás szerint 916 lakosa volt, akik közül akkor 834 volt magyar, a többiek roma, illetve román nemzetiségűek – a szerk.)

A férjem viccesen azt szokta mondani, hogy 25 év kell hozzá, hogy igazi „bennszülötté” váljak. Ha jól számolom, ebből 18 még hátra van. Ez lehet előny, hiszen talán még eléggé kívülálló vagyok, hogy meglássak dolgokat, de lehet, hogy az eltelt néhány év nem elég ahhoz, hogy hitelesen nyilatkozzak róluk. Hátha ez is kiderül, mire ennek az írásnak a végére érek. Néhány olyan dolgot szeretnék kiragadni, amelyek engem megragadtak, amiket értékesnek és jónak tartok, amiért szeretek itt élni. Azt gondolom, ha leírom, talán egy kicsivel tovább, egy kicsivel jobban megmaradnak, élnek, éltetnek.

Somosd, ahol élünk, a Nyárád folyó mentén van. A Nyárád Erdély legkisebb folyója, (a Maros bal oldali mellékfolyója), mindemellett a folyó mente Erdély egyik legsűrűbben lakott területe. Orbán Balázs írja róla: „Kedves főként e folyam előtttem azért is, mert egyedüli székelyföldi folyóink között, mely eredetétől fogva a Maros-

ba szakadásig mindenütt székely partokat mos és termékenyít, mely a székelyföldnek ugyan legkisebb de legragaszkodóbb folyója, s miként a folyam hű szülőföldjéhez, úgy a terén lakó nép is hű és ragaszkodó, s túlnépesedése mellett is a kivándorlások esete nagyon ritkán fordul elő.” (Orbán Balázs –A Székelyföld leírása)

A somosdi fiatalok nagyrészt a városban dolgoznak, de akad még néhány család, amely teljesen gazdálkodásból és állattartásból tartja fenn magát. Több tehénfarm van a faluban, vannak fóliasátrak, ez munkalehetőség sokak számára. Óvoda és iskola nyolcadik osztályig van itt helyben. Én egyelőre az óvodáról tudok nyilatkozni, amivel teljesen meg vagyok elégedve, de értesüléseim szerint az iskola is színvonalas. Szeretném, ha a gyerekeim nyolcadik osztályig itt járnának iskolába. Nagyon jónak tartom, hogy egyedül, gyalog, csapatosan mehetnek iskolába a gyerekek. Somosdon csak református templom van, rajtam kívül járnak még oda más katolikusok is; nekem megfelel, szeretek is oda járni – persze, ha tehetem, jólesik „hazamenni” egy katolikus szentmisére. Igyekszem ezt minél többször megtenni, hogy a gyerekeim valamelyest ismerjék meg az én egyházamat is. (Marosvásárhely tőlünk 15 km-re van, ott több katolikus templom is található.)

Most ős van. Betakarítás. Pityókaszedés, vinettasütés, zakuszkafőzés, szüret, törökbúza-szedés... (A vinetta a padlizsán Erdélyben használatos neve, a zakuszka

eredetileg Örményországból vagy Grúziából származó, de Moldován keresztül Erdélybe került és ott igen népszerű, kenyérré kenhető, különféle zöldségekből és paprikából készült krém, a törökbúza a kukorica, a pityóka a burgonya székely elnevezése – a szerk.) Mielőtt ideköltöztem volna, nem voltam falusi, nekem ezek a dolgok teljesen újak, élvezem. Mi a városban dolgozunk, kerti munkánk csak kevés van, nekünk inkább délutáni szabadidős tevékenységet jelentenek. Így azért, gondolom, könnyebb élvezni, mintha az ember kizárólag ebből élne. De az sem kizárt.

A befőzéseket, eltevéseket nagyon szeretem, és most a gyerekevelési szabadság miatt időm is van rá. Szeretem azt, hogy tudom, mit eszünk, mi miből készül. Nem vagyok (egyelőre) fanatikus egészségesétrend-hívó, de sokkal jobban érzem magam, ha házi dolgokat eszem, mint ha nem. Megtanultam kemencében kenyeret (no meg kürtöskalácsot) sütni, és rengeteg jó ötletet is arra, hogyan mentsek el zöldséget és gyümölcsöt télire. Kedvelem az új ízeket, amelyeket itt tanultam. Nyáron például sok juhsajtot teszünk el, de szeretjük a padlizsánkrémet, a csipkebogyólekvárt, a zakuszkát, ami gyakorlatilag egy zöldségkrém padlizsánból, paprikából, para-

Székelyföldi esküvői díszben

A „pityókaszedés” igazi közösségi élmény

dicsomból, hagymából, esetleg babból és gombából. A családok a betakarításokat, de sokszor a befőzéseket is kalákában végzik. Ez azt jelenti, hogy nem kell munkásoknak bért fizetni, hanem eljön a szomszéd, a rokonság, a barátok, és segítenek elvégezni a munkát. A háziasszony finom ebéddel fizet ezért, és mindenki tudja, hogy vissza is kell menni segíteni. Pontosabban nem kell, de úgy illik, márpedig falun ez elég fontos. Ha valakinek nincs ideje, lehetősége visszasegíteni akkor rendszerint küld maga helyett valakit. Nekem nagyon tetszik ez a rendszer; mindenkinek jó, és emellett közösséget is teremt, mert az egész napos munka alatt sok jó beszélgetés születik. Nekünk is így lett meg a pityókaszedésünk egy nap alatt, ketten alighanem egy hétig is szedtük volna.

Egyébként ugyanez a „rendszer” az esküvők, lakodalmak esetében is. (Itt inkább *vendégségnek* mondják.) Az emberek az ajándékot borítékban viszik, és annyit, hogy az fedezze a rájuk eső költségeket, és még maradjon ajándékra való is. Ezt nem azért tartom jónak, mert szeretek sok pénzt kapni (egyébként ki nem?), hanem azért, mert ha a fiatal pár úgy dönt, hogy összeházasodik, nem kell évekig gyűjtenie, rögtön megteheti, mert biztosan kijön a lépés. A házasságokat általában kicsit fiatalabb korban kötik, mint amihez Magyarországon hozzászóltam, de szépen lassan – igazodva a nyugati normákhoz – itt is kezd kitolódni ennek az ideje.

No, de térjünk vissza az őszhöz! Annak az utcának a végén, ahol mi lakunk, van egy farm, jó nagy legelővel, majd utána következik az erdő. Nagyon szeretem, hogy még két kicsi gyerekkel is fél óra alatt ilyen csendes és nyugodt „játszóterre” érkehetek. Apu (*Szarvas Pongrác – a szerk.*) a Gemencben természetvédelmi őr volt, kis-

gyerek koromban elég sokszor vitt magával akkori munkahelyére, az erdőbe. Gondolom, hogy bennem a természet szeretete innen eredeztethető.

Nem tudom, hogy igazolta-e már valaki tudományosan, de az erdőnek, a mezőnek biztosan terápiás hatása van: megnyugtat, feltölt, kikapcsol. A gyerekek számára pedig fantasztikusan sok lehetőséget rejt. Pocsolyákban, termésekben, levelekben, fákban, állatokban, illatokban... Mi általában őzekkel, nyulakkal és egy-egy sereg kecskével vagy birkával találkozunk, de már itt is kezdik mondogatni, hogy akad néhány medve. Sajnos tényleg van, és egyre közelebb hozzánk. Erről már épp elég újságcikk született, nem hiszem, hogy ez is erről kellene szóljon... Én egyelőre kettővel találkoztam, amivel bőségesen megelégednék életem végéig is. Az egyikkel egy hegyi túra alkalmával, a másikkal egy biciklis túrán, tehát nem Somosdon. Vigyázni kell és hangoskodni, ennél többet egyelőre nem tud

senki javasolni. Mostanában kisgyerekes család lévén ritkán adatik meg a túrázás, inkább jönnek szóba a kisebb kirándulások. Nagyon szeretem azt itt, hogy vadregényesek a túraútvonalak, vagyis nincs minden nagyon pontosan kijelezve. Szinte bárhol lehet vad kempingezni. Láttunk már cseppekőbarlangokat mindenféle útmutató tábla nélkül, és barangolhattunk bennük kedvünkre, mindaddig, amíg félelemérzetünk engedte.

Több olyan élményben is volt itt részem, amikor egy gyönyörű patak vagy tó partján, vagy épp egy hegy lábánál ébredtem. A sátorból kinézve háborítatlan, érintetlen csodát láttam. Ezek azok a pillanatok, amelyek őrzök, amelyekkel néha álmodom, amelyek – remélem – elkísérnek, amíg csak élek.

Az ősz tehát gyönyörű: akár a Gemencben, akár Erdélyben; akár dimbes-dombos, akár lapos, senki ne szalassza el megnézni, átélni! ■

A kömvény kiválóan alkalmas kirándulásokra is

„Béka vala ekéje, kígyó vala ostora...”

A Sámánizmus és természethit régen és ma című tanulmánykötetről

Lex Orsolya

■ 2018 őszén nyílt meg a bajai Nagy István Képtár *Sámánizmus és természethit régen és ma* elnevezésű, remekbe szabott kiállítása, melynek kurátora *Pásztor Emília*, a Türr István Múzeum régész-muzeológusa volt. Azonos címmel jelent meg a kiállítási anyaghoz kapcsolódó tanulmánykötet a *Bajai dolgozatok sorozat* 23. darabjaként s a kiállítás kurátorának szerkesztésében, *N. Kovács Zitának*, a Türr István Múzeum igazgatójának gondozásában.

S bár az általam választott cím (a Szelestei-féle ráolvasás két sora) nem kapcsolható szorosan sem a kötethez, sem a kiállításhoz, hangulatában, ősiségében, feltételezett pogány kori gyökereiben s gyógyításra, valamely felettes hatalom befolyásolására szolgáló szöveg részleteként mégis ide kíváncszott. A tanulmányokat felsorakoztató kötet – a kiállításhoz hasonlóan – rendkívül színvonalas, érdekes munka, s tulajdonképpen azok számára is izgalmas, hasznos olvasmány, akik nem látták magát a kiállított tárgyi anyagot. A kötet az igényes tartalomnak és formának köszönhetően ugyanis önmagában is megállja a helyét a tanulmánykötetek sorában. Olyan témát jár körül, amely hosszú ideje foglalkoztatja a történészeket, régészeket, nyelvészeket, néprajzkutatókat és egyéb társtudományok művelőit.

De nem csupán a tudományok, művészetek kapcsán kerülhet elő e téma, hanem már általános iskolai tanulmányaink során, s még előbb, mesekönyveink lapjain, gyermekmondókáink soraiban is. Így aztán bizton állítható, hogy akarva-akaratlan gyakorta idézzük meg egykor élt táltosaink emlékét, az ősmagyságot hitvilágát anélkül, hogy szándékolt volna benne. Jó szívvel ajánlom a téma iránt érdeklődőknek. Biztosan mindannyiunk számára tartogat olyan érdekességet, melyért érdemes kézbe venni. A remek, gazdag képanyagnak köszönhetően a kötetben szereplő írások (tárgyfotók, térképek, sámánábrázolások, rajzok, helyszíni fotók, archív felvételek) könnyen érthetővé válnak, s valóban izgalmassá teszik a témában való elmélyedést.

A kötetben olvasható munkák az időben előre haladva – a neolitikumtól elindulva egészen napjainkig – mutatják be a természethit, sámánizmus világát, hagyományos elemeit, fellelhető maradványait. Különösen érdekes lehet számunkra, hogy a mi vidékünkéről származó adatok, feltárt

lelőhelyek is helyet kapnak a könyvben, ami által egészen magunkénak érezhetjük a témát.

N. Kovács Zita előszava nyitja a kötetet: bevezeti a témába az olvasót, s ráirányítja a figyelmet a tanulmányok kapcsán felmerülő kérdésekre, válaszokra.

Tóth Péter tanulmánya újkőkori és rézkori rituális tevékenységekről ad számot, mely tevékenységek a fent nevezett időszakokban élt emberek mindennapjait át meg átszötték, irányították. A mai Szlovákia területén előkerült, hitvilághoz köthető régészeti anyag, ember- és állatábrázolások kapcsán szól a szerző az egykori szertartásos cselekményekről, véres és vértelen áldozatok bemutatásáról, melyek mind a természet erőit és a felettes hatalmakat voltak hivatottak befolyásolni. A tárgyi anyag bemutatása mentén gyönyörűen rajzolódik ki az egykor élt őskori ember gondolkodásának társadalomról, hitről, természetéről alkotott fő motívumai.

A kötetben másodikként *Jaromír Kovárník* munkája olvasható, amely a sámánizmus régészet által feltárt ősi emlékeinek nyomait mutatja be. Szól a sámánok feladatáról, közösségben betöltött szerepükről, feltételezett öltözékükről, valamint barlangrajzokon s agyagszobrocskákval való ábrázolásukról. A munkájában megemlíttet leletek, lelet együttesek azt igazolják, hogy az újkőkori és rézkori embere tárgyi megnyilvánulásai alapján igen gazdag hiedelemvilágot tudhatott magáénak, melyben igen fontos szerepe volt a sámánizmusnak is.

A kötet szerkesztője, *Pásztor Emília* *A bronzkori hiedelmek és a természet kapcsolata a Kárpát-medencében* címmel írt tanulmányt. Az írás olyan ősi szent helyekről, természetben fellelhető szakrális helyszínekről mesél az olvasóknak, melyek lehetőséget nyújtottak az emberi és nem emberi világ találkozására, a két világ közötti kapcsolat megteremtésére. Ezen képességüket bizonyítják az adott helyszínen vagy annak közelében feltárt lelet együttesek. A tanulmány szól még a madárszimbólumokról és a madárról, mint ég és föld összekapcsolójáról, s a szimbólum megjelenéséről a bronzkorból származó edényeken, ruhadíszeken, fegyvereken. A szerző továbbá felveti azt a kérdést, vajon létezett-e sámánizmus az őskorban a Kárpát-medencében, s logikus okfejtés alapján vázolja a lehetséges válaszokat. Ezt köve-

tően igen izgalmas fejezetet nyit különleges temetkezési, temetési szokásokról, azaz olyan sírokról, melyek valamilyen, a szokásostól eltérő elemet tartalmaznak, legyen ez tájolás, testtartás, csonkítás, szokatlan, különleges sírmellékletek.

Soós Rita *Őseink hiedelemvilága* című munkája a honfoglaló magyarság hitvilágát járja körül, melyet leginkább a rendelkezésre álló régészeti leletek, valamint néprajzi analógiák segítségével lehet megismerni. A 10. században élt magyarok temetkezési szokásai képet adhatnak a túlvilágról alkotott elgondolásaikról. A sírokban fellelhető tárgyak, eszközök, emberi, állati maradványok sokat segíthetnek abban, hogy honfoglaló őseink hiedelemrendszeréről képet alkossunk, s hogy bizonyos, például a társadalmat érintő jelentősebb folyamatokat, változásokat megismerhessünk.

Andrási Cs. Réka írása különösen izgalmas lehet a bajai és Baja környéki olvasók számára, hiszen e vidék régészeti anyagából emel be témát a kötet írásai közé. A madaras-árvai-dűlői honfoglalás kori temető 1976-ban *Kőhegyi Mihály* által feltárt leletanyagát mutatja be az új kutatások tükrében. A fent említett lelőhelyen összesen hat, 10. századból származó sírról lehet tudni, melyek közül négy volt viseleti elemekkel, sírmellékletekkel ellátott. A leletanyag alapján szépen kirajzolódik a honfoglalás kori öltözködés sajátosságai, s e hat sír ékes bizonyítéka annak, hogy Észak-Bácska területén is megtelepedtek ekkorra a magyarok.

Andrzej Rozwadowski írása a szibériai sámánizmus egy szeletét villantja fel. Olyan átjárókról, varázslatos erővel bíró *lyukak*ról szól, melyek a szellemek világába vezetnek. E varázslatos átjárókon való közlekedés joga és képessége csakis a sámánnak van. S bár az emberi világon túli helyek elképzelték csupán, az átjárásra szolgáló *ajtó* általában valós helyszín a természet-

ben. Lehet ez az átjáró egy nyílás a földben, hasadék egy sziklában vagy akár a jurta tetején lévő füstnyílás. Ez a varázserejű nyílás jelenik meg szimbolikusan a sámán-dobok közepén, illetve a sámán köpenyére varrt függőkön is.

Sergio Pogianella A szakrális táj című tanulmánya egy őskori vadásztábor, az olaszországi Dalmeri menedék néven ismert lelőhely páratlan lelet együtteséről ad ismertetést: összesen 267 darab festett kő, melyek felületére vörös okkerrel emberi, állati, növényi figurákat festettek. A kövek elhelyezése egyértelműen szimbolikus használatra utal, de ennél pontosabbat egyelőre nem tudni róluk. Feltételezhetően olyasvalaki használhatta ezeket eszközként, aki valamilyen, sámánhoz hasonló szereppel bírhatott az adott 18-13 ezer

évvél ezelőtti közösségben. A régészeti ásatások jelenleg is folynak a lelőhely közelében. A menedéket adó sziklanyúlványon kívül, három kör alakú árok került napvilágra, melyek feltételezhetően rituális áldozatok nyomait őrzik.

A kötet záró tanulmánya *Kerezi Ágnes* írása: *Az állatáldozat jellegzetességei az oroszországi finnugor népeknél*. Bemutatja, hogy az évszázadokra visszanyúló állatáldozat szertartás hagyománya, hagyományos formája e finnugor népeknél tulajdonképpen napjainkig szinte változatlan formában megőrződött, minden külső vallási, eszmei behatás ellenére.

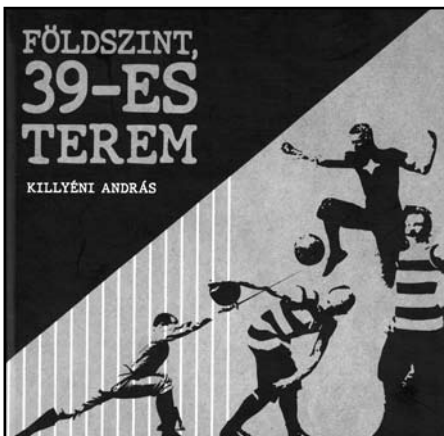
A tanulmány bemutatja az állatáldozat szertartásának jelentéstani vonatkozásait, azaz, hogy e szertartás tulajdonképpen kölcsönös megajándékozás, a csere egy

formája az égiek és a földön élő emberek között. Az írás bemutatja továbbá e szigorúan szabályozott szertartás rendszerét, működési elveit.

A sokszínű, izgalmas, különös atmoszférát teremtő, magyarországi és európai emlékeket bemutató kiállítás ez év júliusáig volt megtekinthető. Ám ne csüggedjenek azok, akik valami oknál fogva nem tudtak ellátogatni a kiállításra, mert a kiállítási anyaghoz kapcsolódó tanulmánykötet bárki számára elérhető, olvasható. A kötet, kétnyelvűsége (angol-magyar) révén, a hazai olvasóközönségen túl a tudomány külföldi művelőinek s az angolul olvasó, téma iránt érdeklődőknek is szól.

(*Sámánizmus és természethit régen és ma. Bajai dolgozatok 23. Szerkesztette: Pásztor Emília Baja, 2019.*) ■

Kis kolozsvári sporttörténet bácskai szereplőkkel

Mayer János

■ Az alábbiakban tárgyalt könyv szerzőjét *dr. Pósta Sándorral* kapcsolatos kutatásaim révén ismertem meg; az olimpiai bajnok kardvívóról az egyik legteljesebb, autentikus forrásokon alapuló életrajzi összefoglalást ugyanis *Killyéni András* kolozsvári sporttörténész-újságíró írta a *Szabadság* c. lap hasábjain. Igaz, egyik állításával kissé meg is döbrentem, hiszen Párizs kardvívó győztesét *Kolozsvár első olimpiai aranyérmesének* titulálta. „*De hiszen Pósta Baja első (és sokáig egyetlen) bajnoka volt!*” – gondoltam magamban. A bácskai bajnok életpályáját jobban megismerve persze be kellett látnom, hogy egy kicsit mindkettőnknek igaza van: Pósta Baján ismerkedett meg a vívással, és *Santelli* mester is a Nemzeti Szállóban tartott bemutatón látta meg benne az isteni szikrát, de ahhoz, hogy olimpiai bajnok lehessen, a kolozsvári egyetemi évek tapasztalatai elengedhetetlenek voltak. *Vágó Rezső* bajai vívóóráin Pósta megtanulhatta ugyan a

sportág alapjait, de gimnazistaként egyetlen versenyen sem indult, komoly vívóval sosem állt szemben a páston, és igazi vívómester sem foglalkozott vele. Ha nagybátyja, *dr. Pósta Béla* ekkortájt nem lett volna éppen kolozsvári régészprofesszor, és az ifjú orvostanhallgató nem a lakhelyétől igencsak távol eső kincses várost választja továbbtanulásra, talán vívóként mára senki sem ismerné a nevét.

A most megjelent műben persze mindez csak mellékszál, ugyanakkor a könyv az olimpiai bajnoki címhez vezető út egyfajta háttértörténetét is adja, amely egyáltalán nem csak a sportról szól. A sporttörténet – legalábbis avatott szerzők tollán – sohasem pusztán eredmények, rangsorok összegyűjtése, hanem egyfajta képet is ad arról a világról, a társadalomról, amelyben a sikerek vagy kudarcok megszülettek. E könyv tárgya pedig a kolozsvári egyetemi sportélet megszületése a 19-20. század fordulóján. Különösen izgalmas téma ez, hiszen a tárgyalt időszak óta Kolozsvár jellege és szerepe alaposan megváltozott (nemcsak a sportban). Akkor a dualizmus kori Magyarország feltörekvő, második számú (de e téren kicsit mostohagyereknek számító) egyetemének otthona, jelentős magyar többségű város volt, és valószínűleg kevesen gondolták, hogy két évtized múlva minden alapjaiban megváltozik.

De a sport (és ezen belül a verseny- és egyetemi sport) szerepe is alaposan átalakult azóta. A 20. század elején még küzdeni kellett azon szemlélet mellett, hogy a sport az egészséges jellemfejlődés eszköze lehet, hogy a test állapota a lélek harmóniájához is hozzájárulhat, és hogy a sportolás egyáltalán nem

akadálya a komoly szellemi teljesítményeknek. A testnevelés és sport egyáltalán nem volt magától értetődő része az iskolai oktatásnak, hiszen sokan csak úri fiatalok hóbortját látták benne. Ennek megfelelően a sport – ma természetesnek tűnő – infrastruktúrájából (futballpályák, stadionok, edzőtermek, sportcsarnokok) gyakorlatilag semmi sem állt rendelkezésre, azokért a sportembereknek meg kellett küzdenie, illetve sokszor maguknak, saját költségükre kellett megteremtíeniük őket. Nem véletlen, hogy kezdetben a komolyabb sportok művelése csak a viszonylag jómódú családból jövő fiatalok számára volt elérhető. Egy másik nagy különbség napjainkhoz képest, hogy a versenysport teljesen amatőr alapon történt, és egyáltalán nem alakult ki szabály- és intézményrendszere, ezért aztán egyesek könnyen hirdethették magukat rekordereknek, világra szóló eredmények birtokosainak anélkül is, hogy ezt bármivel igazolni tudták volna.

Miután az akkori Magyarországon lényegében nem létezett hivatásos sport, különösen fontos volt azon műhelyek megteremtése, amelyek keretei között az elhivatott fiatalok szenvedélyüknek élhettek, és amelyek a versenyztetést is biztosíthatták. Az egyetemek erre különösen alkalmasnak látszottak, hiszen kereteik között sportegyesületek szerveződhetek, és a 20. század elején – a megnövekedett hallgatólétszámok miatt egyébként is szükségessé vált – egyetemi fejlesztések, építkezések során már arra is figyelni lehetett, hogy az újabb egyetemi épületekben edzésre, sportolásra alkalmas helyiségeket különítsenek el. (Ehhez persze a sport iránt elhivatott egyetemi és városvezetők jóindulatú támogatására is

szükség volt.) Az 1872-ben alapított kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem sokáig csak „szegény rokona” volt a budapesti intézménynek; mind felszereltsége, mind pénzügyi lehetőségei elmaradtak attól, ráadásul legjobb oktatóit a vetélytárs magasabb fizetés ígéretével könnyedén el tudta csábítani. Épp a 20. század elején történt ebben fordulat; Kolozsvárt is nagy arányú fejlesztésekbe fogtak, amelyek során nemcsak egy-egy jeles tanáregyéniség köré szerveződött szakmai műhelyek jöttek létre, hanem az egyetemi infrastruktúra is számos új elemmel (tanszéki épületek, diákkonfonok stb.) bővült. És ekkor, 1901-ben hozták létre – a korábban meglévő szerény „tornavívoda” mellé – az egyetemi főépület földszintjén az egyetemi tornázó- és vívóintézetet, amely az ebben az időben egyébként is rendkívül divatba jött vívás számára kulturáltabb körülményeket biztosított, és hamarosan az első futballpálya helyét is kijelölték.

S hogy miért lehet e könyv érdekes a bajai, bácskai olvasóknak is? Elsősorban azért, mert a kolozsvári egyetemi sportélet első sikereiben két bácskai sportembernek is komoly szerep jutott. Egyikük, *Vermes Lajos* alighanem egyszerűen volt nagystílusú szélhámos és zseniális sportszervező. A Szabadkáról származó jómódú férfiú ősei között saját állítása szerint régi nemes urak voltak, akiknek ősi jogán egy idő után „királyi viadornak” nevezte magát, és számos, okmányokkal soha meg nem erősített címmel büszkélkedett. Tény, hogy fiatalon számos sportágat (futás, ökölvívás, kerékpározás, szertorna) eredményesen kipróbált, és ő volt az, aki az 1880-as években (!) a Szabadka melletti Palicsra az olimpiákhoz hasonló sportjátékokat szervezett. Ehhez pályát is építtetett tribünökkel, igaz, az itt született eredményeket Vermes sokszor jelentősen eltúlozta. Sokat áldozott a játékokra a családi vagyonból, a remélt nyereségek viszont elmaradtak, így – bár próbálkozásokban nem volt hiány – hamarosan csődbe ment. Így aztán kapóra jött számára az ajánlat, hogy 1896-tól a kolozsvári egyetem torna- és vívómestere legyen. Bár igazából ilyen irányú végzettsége nem volt, a „királyi viador” komolyan vette feladatát, az oktatást, és ő tette meg az első lépéseket egy megfelelő tornaterem megszerzéséért, s végül ebből lett a könyvnek címet adó helyiség. Annyira persze nem volt felkészült szakember, hogy versenyeken is eredményes vívókat neveljen, és a szélhámosság és nyereszkesedés vágya sem állt távol tőle, így – bár a tornaterem megszerzésében, az egyetemi sportegyesület létrehozásában, versenyek szervezésében múlhatatlan érdemei voltak – előbb-utóbb Kolozsváron is kiltelt a becsülete. (A könyv fordulatosságot életpályájáról, annak ellentmondásairól részletesen beszámol.)

A másik meghatározó fordulópontra a város sportéletében a *Kolozsvári Egyetemi Athletikai Club* (KEAC) megalapítása volt, amelyhez az azóta a város jelképévé vált Mátyás-szoborcsoport alkotójának, *Fadrusz Jánosnak* ünnepi beszéde adta a döntő lökést. A jeles szobrász az ifjúság tudatos testnevelése mellett tört lándzsát, mert az szerinte az egészséges felnőttkor záloga, és a komoly szellemi teljesítményeket sokkal jobban segíti, mint „a kávéház és a ficsúrkodás”. Az egyetemi sportklub felemelkedésében kiemelkedő szerepe volt a szegedi származású *dr. Gerentsér Lászlónak*, aki a századelőn még nem ritka „allround” sportemberek közé tartozott, hiszen bár ő maga kora legjobb atlétái közé tartozott, ma elsősorban vívómesterként és szakíróként emlékszünk rá. Még egy teljes évtizedet sem töltött a kincses városban, ám az egyetemi sportélet magasabb szintre emelésében óriási érdemeket szerzett. Hangzatos szólások helyett tervszerű munkára fogta tanítványait, miután 1904-ben átvette a KEAC-ban a vívás oktatását. A kolozsvári vívók innentől egyre több komoly versenyen is részt vettek, és ha nem is azonnal, de szép lassan eredményeikre is kezdtek figyelni. Sőt, maguk is kezdtek versenyeket szervezni, és – amennyiben az útiköltségeket elő tudták teremteni – külföldi megmérettetéseken, komoly erőpróbákon is szívesen látták őket. Pósta Sándor – a másik bácskai sportember – belépésével (1906) pedig megérkezett az a versenyző, aki a legnagyobb sikerekre is hivatott lehetett, bár az 1924-es olimpiai győzelemhez még igencsak rögös úton kellett végigmennie... Az első világháború viszont csaknem mindent tönkretett: a legjobb vívókat mind behívták; egy részük hősi halált halt, mások súlyos sebesülésekkel tértek haza a frontról. Amikor pedig Kolozsvár román megszállás alá ke-

rült, mind a magyar egyetem, mind a hozzá tartozó klub napjai meg voltak számlálva; kolozsvári vívók újabb komolyabb sikereire évtizedeket kellett várni.

Killyéni András könyve rendkívül szemléletesen mutatja be a város sportéletének hőskorát, tárgyyszerű elbeszélésébe számos anekdota, kis színes történet épül, amelyet az egykorú sportsajtóból vett idézetek tarkítanak, így adva képet az előző századelső hangulatáról. A történetben komolyabb szerepet játszó személyekről külön kis életrajzi összefoglalások olvashatók, kitérve pályájuk azon szakaszára is, amelyek nem a városhoz kötődnek. Dicséretes a kötet képanyaga is, amelyben sok megsárgult, a kort jobban ismerők számára is újdonságot jelentő fotót, karikatúrát lehet találni.

A kiadvány nem pusztán sport-, de helytörténeti értékkel is bír. Kolozsvár belvárosa akarva se tagadhatná le annak a fellendülő időszaknak a lenyomatát, amelyről a könyv szól. Hogy a mai sportvezetők mennyire ismerik ennek a letűnt korszaknak lelkes szervezőit, a helyi sportélet első hőseit, arra nézvést lehetnek kétségeink, de ez az anyag értékéből mit sem von le. Egyelőre nem tűnik valószínűnek, hogy a közeljövőben sportcsarnokok, stadionok, egyesületek vagy akár köztetek hivatalos elnevezései viseljék a kolozsvári sport úttörőinek nevét, mégis fontos, hogy ne merüljenek feledésbe. A kötetet nemcsak kolozsvári lokálpatriótáknak lehet ajánlani, hanem mindenkinek, aki a „boldog békeidők” kulturális, társadalmi életéről szeretne képet kapni, mert – a sport szemszögén keresztül – arról is pontos képet ad. (*Killyéni András: Földszint, 39-es terem. Magyar Napló – Fókusz Egyesület, Budapest, 2019. Ára: 3000 Ft*) ■

A következő Bajai Honpolgár-esték a 2019/ 2020-as évadban

3. **Dr. Kőszegi László:** *A bunyevácok paprikája.* Időpont: 2019. november 29.
4. **Dr. Valkai Sándor:** *Baktériumok gyors kimutatása lézeres optikai módszerrel.* Tervezett időpont: 2019. december
4. **Dr. Ablonczy Balázs:** *Mi lett volna, ha nincs Trianon?* Tervezett időpont 2020. január 16. vagy 23.
5. **Dr. Hamar Péter:** *Legendák, tévhitek és valóság Móricz Zsigmond életéből.* Tervezett időpont: 2020. február

Ízlelő – családbarát étterem Szekszárdon

Szünder Dezső

■ A szekszárdi Bartina utcában található étterem nem szokványos hely. Több szempontból sem az: mire a kedves olvasó az írás végére jut, maga is megbizonyosodhat minderről. Már az épület, a helyszín is különleges. Szokatlan, mert egyáltalán nem hívogató, díszes, „túlhájpolt” az étterem utcaképe, az utca pedig az ottani forgalomtól eltekintve csendes. Parkolási lehetőség az étterem saját parkolójában vagy az utcán, a közelben lehetséges.

A történet 10 éve kezdődött. A működtető alapítvány közhasznú feladatokat lát el: a munkaerőpiacon hátrányos helyzetű rétegek képzésének, foglalkoztatásának elősegítésével, fogyatékos személyek életvezetési képességeinek kialakításával és helyreállításával, gyermekvédelmi rendszer működtetésével stb. foglalkozik. Ügyvezetője, *Mészáros Andrea* végzettségét tekintve szociálpolitikus, aki a munkában töltött évek alatt felismerte, hogy a hátrányos helyzetű emberek a mindennapi életben milyen hatalmas hátránnyal indulnak, néznek szembe. Tanulmányaik során ugyan viszonylag erős védőháló veszi körbe őket, ám utána hirtelen magukra maradnak a kihívásokkal szemben. Azt hiszem, mindezt nem szükséges külön magyarázni, hiszen ki nem találkozott már az álláskereső, az életben való boldogulás nehézségeivel! Ennek ismeretében nagyon könnyű megérteni, hogy egy hátrányos helyzetű, iskoláit éppen csak befejező, tapasztalatlan ember micsoda kihívásokkal nézhet szembe.

Az alapítvány számos sikeres, nyílt munkaerőpiaci elhelyezésen van túl. Évente 150-200 főnek segít, hogy valódi munkával valódi bérhez jusson, és a társadalom hasznos tagjának érezhesse magát. A munkáltatók egyre nyitottabbak arra, hogy megváltozott munkaképességű és/vagy fogyatékos embereket foglalkoztassanak. Az *Ízlelő* családbarát étterem az alapítvány első társadalmi vállalkozása, melyet két fő céllal indított. Egyrészt, hogy képzést és munkahelyet biztosítson fogyatékos embereknek, elősegítve ezzel társadalmi integrációjukat, minél több embernek bizonyítva képességeik sokszínűségét; másrészt pedig, hogy javítsa az alapítvány pénzügyi fenntarthatóságát saját bevételek termelése révén. Így született meg tehát 10 évvel ezelőtt hazánk első, megváltozott munkaképességű embereket foglalkoztató étterme. Sokan óvták őket attól, hogy mindez hogyan is fog működni, hiszen számtalan alkalommal tetten érhető, hogy a vendéglátóiparban érvényesülni ép emberek-

kel is nagyon nehéz. A szekszárdi vállalkozás azonban minden képzeletet felülmúlóan sikeresnek bizonyult: a 15 megváltozott munkaképességű és 3 ép embert foglalkoztató étterem a nyitás után 8 hónappal anyagilag is sikeres lett. Az akkori sikert pedig szeretné az alapítvány megismételni azzal, hogy bizonyítja, nekik nem csupán szerencsájuk volt: idén nyáron megnyílt hazánkban a második Ízlelő is, Budapesten, a XII. kerületben.

A szekszárdi Ízlelő étteremben kizárólag helyi, szezonális alapanyagokból főznek, itt a zöldségek nem fagyasztott zacskókból kerülnek a tányérokra. Mindez az ételek minőségén is meglátszik. Szép, ízléses tálalás, igazi ízek, remek összhang jellemez minden egyes tányért, amelyen az ételek mennyisége is rendben van, mert hát „az üres hasznak nem elég a szép szó”. Az étterem egyelőre a hét hat napján napi menüt kínál. Hétköznap 11-15 óra között, míg szombaton délután 14 óráig várják a vendégeket napi két levessel és háromféle főétellel. A változatosság garantált, hiszen az étterem „szabályzata” rendelkezik arról is, hogy a levesek 1 hónapig, míg a főételek 2 hónapig nem ismétlődhetnek. Az étlap megtervezése, az ételek kiválasztása nagy figyelemmel történik: a levesek közül az egyik mindig krémleves, a másik egy hazai ízvilágú, magyaros leves; a főételek között szerepelnie kell egy egészséges, valamint egy kímélő ételnek is. Így lesz az Ízlelő igazán családbarát, minden igényt kielégíteni igyekvő étterem.

Az Ízlelő a menüs étkeztetés mellett *borvacsorákat* is szervez. Múlt évi személyes tapasztalatom alapján ezekre az eseményekre mindig időben, mielőbb érdemes helyet biztosítani magunknak. Örömmel látom, hogy egy ismert borvidéken nagy érdeklődés mutatkozik borvidéken kívülről jövő borászok bemu-

tatózására is. Tavaly a móri *Csetvei Krisztina* tartott emlékeztető borvacsorát, idén pedig a csopaki *Jásdi pincészet* képviselőjében *Csidei Zoltán* mutatta be az ott készülő borokat.

A balatoni borok – különösen a Balaton-felvidékiek – mindig is a szívemhez talán legközelebb állók voltak. Ez elsősorban sokszínűségüknek köszönhető. A frissesség, illatos jelleg mellett jól megmutathatók bennük a csopaki talaj jellegzetessége is, ami nagyon szépen felismerhető a borokból, amelyek így egyedivé, mással nem összetéveszthetővé válnak. A fehérborok mellett készül vörösbor is, mely az erő helyett eleganciát és a szőlész-borász munkát végző ember stílusát mutatja meg a fogyasztónak.

Az október 12-i öt fogásos borvacsorán hat Jásdi-borral ismerkedhettem meg, szinte teljesen teltházias környezetben, jó hangulatban.

Üdvözlő ital: Cserszegi fűszeres 2018 – A fajta nemesítője, *Dr. Bakonyi Károly* a jelenlegi Jásdi-házban született, majd hároméves korában szüleivel együtt Cserszegtomajra költözött, nagy valószínűséggel innen eredeztethető a fajta neve is. Száraz, illatos fehérbor, mely az Alföld után a Balaton-felvidéken is otthonra talált. Élénk savak, szőlős, fehér virágos illat- és ízjegyek jellemzik; igazi alapozó bor, a szó legjobb értelmében.

Hideg előétel: Lazactatár koktélpáradicsommal, salátalevelekkel, Csopaki olaszrizling 2018 – A lazac füstös, kellemes ízű, jól kenhető állagú, a zöldségeken balsamecetes-mézes dresszing, amely nem toladó, remek egységet alkot a hallal. Az olaszrizling a Balaton északi partjának egyik húzófajtája. A pincészetnél 50 000 palack készül évente belőle reduktív iskolázás mellett, kóracél tartályban. A fajta és ez a rizling is szinte

univerzális, jól párosítható elő- és főételekhez egyaránt. Ajánlható hétköznaponként este, csak egy jó pohár borra, de vasárnap is megállja a helyét.

Leves: Zöldborsókrém-leves házisonka-morzsával, tökmagolajjal, Lőczedombi 2017 – A szűrt leves bársnyagos állagú, kellemes ízű, betétként pedig az egészen apróra tört sonkamorzsza remek választás sonkachips helyett. A felhasznált tökmagolaj karakteres ízű, remek beszerzési forrásról tanúskodik. A Lőczedomb-dűlő Csapak történelmi dűlője, múltja közel 150 évre tekint vissza. Az olaszrizling 1-1,5 kg/töketerheléssel készült, hogy a talaj ásványossága, karakterisztikája minél jobban érvényesüljön a borban. A területen a klímaváltozás és a fogyasztói igények, valamint a borkészítési technológia miatt az elmúlt években 1 hónappal korábbi szüretnek vannak. Egész fűrtös préselés, tölgyfahordós erjesztés fajlesztő nélkül, teljesen spontán, organikus módon kb. 1 hónap alatt. A hordókat januárban házassítják komplex egésszé. A termőterületen jelenlévő permi homokkő elképesztő módon jelenik meg a borban, puskaporos, gyufás jelleget kölcsönözve neki. Mindez különösen hosszú utóízzel párosul, így téve igazán emlékezetessé a bort. Étél nélkül kóstolva nem igazán tudtam elképzelni, milyen ételhez állna igazán jól ez a tétel, mindenesetre a borsókrémleves, tökmagolajjal remek párost alkottak.

Meleg előétel: Fokhagymás olajban pácolt nyúlcomb petrezselyem- és paprikamag olajos spagettivel, parmezánnal szórva, Ranolder fehér 2015 – Ha tehetem, magam is szívesen készítek nyulat, szívesen fogyasztom. Egészséges, száraz húsa ellenére sajnos ma még meglehetősen megosztó étel, mert hát ugye ott van az az aranyos állat... Nagyon sokféleképpen készíthető, de a fokhagymás fűszerezés talán a legismertebb, legnépszerűbb elkészítési mód. A száraz húsjelleg ellenére az olajban pácolás miatt kellemesen omlós, finoman fűszerezett hús érkezett a tányérokra. A spagetti fűszerezésére használt olajok jellege finom kesernyében mutatkozott meg, mely számomra inkább különlegességként, mint zavaróan hatott. Talán a tészta lehetett volna kissé szaftosabb, krémesebb, de ez lehet egyéni ízlés kérdése is. A Ranolder fehér, a pince zászlós bora, furmint és a Siralomvágó-dűlőből származó olaszrizling 60-40 arányú házassítása. A név *Ranolder János* veszprémi megyéspüspök előtt tiszteleg, aki egész életét Csapakon élte le, a présházat is ő építtette. „Jóságos János” néven is ismerték, ugyanis egykor minden szombaton kenyeret osztott a rászorulóknak. A Ranolder fehérrel, mint Jásdi-borral 15 évvel ezelőtt találkoztam először, akkor is, most is mély benyomást tett

rám példás eleganciája, remek egyensúlya miatt. Igazi örömbor, mert öröm ilyet adni, kapni, kóstolni, no és persze egy borvacsorán büszkén bemutatni is. Számomra, ahogy azt előzetesen vártam is, az est legszebb tétele volt.

Főétel: Egészen sült hátszín gratin burgonyával, pagodakarfiollal, cabernet franc-merlot 2016 – A hátszín kényes téma... Nem egyszerű úgy készíteni, hogy az könnyen szerethető legyen; úgy, ahogy a vacsorán ettük – minimális fűszerhasználat – különösen nem az. Általában a „csak” száraztól a cipótalp-keménységűig lehet találkozni vele, talán ezért is nem kerestem sose az étlapokon.

Az ízlelőben készült hátszín viszont jó szívvel tudom ajánlani: azt hiszem, ha mindenhol így készülne, egész más világot élnénk! Jól rágható, visszafogott, diszkrét, ízléses a fűszerezése, életem legjobb hátszínje volt. Egyébként is van miért visszatérni Szekszárdra, de ezért mindenképpen érdemes! A köretek sem maradtak el a hús minőségétől, bátran kijelenthető, hogy nem csak mellékszereplői voltak a főfogásnak. A gratin krémes volt, a pagodakarfiolt pedig dicséretes módon nem nyomták el semmiféle jónak gondolt fűszerezéssel. Csapak és vele együtt a Balaton-felvidék régebben vörös- és fehérboros vidék volt, kb. 50-50%-ban. A fehérboros vidék elnevezés csupán a jelen időszakra mondható el. Dicsérendő, hogy sok pince a korábbi vörösboros múltnak köszönhetően fontosnak tartja, hogy kínálatában ne csak fehérborok szerepeljenek.

Természetesen a máshol megszokott hatalmas testes, húzós tanninokat itt nem lehet keresni és elvárni, az itt készült borok könnyedebbek és inkább gyümölcsösek, mintsem fűszeresek. A bor testét adó franc a Siralomvágó és Lőczedomb

termése. Könnyed, elegáns, nem túl testes bor, melyet Tihanyból vásárolt merlot-val lazítottak.

Desszert: Citrusos túró torta erdei gyümölcszelével, chardonnay-válogatás a Nagykúti-dűlőből – Ilyen tartalmas és nagyon élvezetes ételsor után már egyáltalán nem éhesen ért mindenkit a desszert, mely szintén nagyon tartalmasnak bizonyult. Kicsit úgy éreztem, hogy itt talán mindenből nagyok sok van: a torta kekszes alapja, az öntet mennyisége a finom túrókrém citrusosságát is elnyomta. Talán egy könnyedebb, kis mennyiségű desszert jobb választás lehetett volna. A chardonnay az egyik kedvenc szőlőfajtám, nagyon sokféleképpen készíthető belőle bor a könnyed redukív tételtől a testes, vajjas, komoly fehérborig. Sokféle elkészítési módot kedvelek e kapcsán, és mindegyikben meg tudom találni a nekem tetszőt, azt a fajta kedvességet, amiért az adott tételt szívesen fogyasztom. A desszert mellé kínált bor helyét még keresgélem magamban. (Egyelőre nem nagyon találok, vagy csak hosszabb ismerkedés után fogom megtalálni.) Ebben minden bizonnyal szerepet játszik az is, hogy egy ételsor végén nem a legfrissebb érzékekkel futottam neki a desszertnek és a hozzá tartozó bornak. Talán a torta harsány ízei sem segítették a kóstolást. A bor a Nagykúti-dűlő válogatott alapanyagaiból, csak kifejezetten jó évjáratban készül, spontán erjedt, és rövid hordózás után került palackokba.

Két, személyes, egész estés látogatás után látva az ott végzett munkát, valamint folyamatosan figyelemmel kísérve a napi menüajánlatot is, bátran kijelenthető, hogy a szekszárdi Ízlelő Étterem olyan hely, amely – ha a városban járunk – egy látogatást mindenképpen megér. (A szekszárdi Ízlelő Étterem Jásdi-borvacsoráján saját költségemen vettem részt.) ■

Nem burgonya: batáta

Szünder Dezső

■ Az e havi receptajánló egyetlen hozzávaló köré fog épülni, világosan látszani fog azonban, hogy a felhasználása mennyire sokoldalú lehet. A *batátával* vagy talán ismertebb nevén édesburgonyával néhány éve találkoztam először. Akkor egyedi, különleges íze, sokféle területen való felhasználhatósága miatt nagyon megkedveltem, és ez a szerelem azóta is tart.

A burgonyafélék rendjébe tartozó növény elsősorban a gumójáért termesztik, de egészen fiatalon levelei is fogyaszthatók. Rendszertanilag egyébként nem rokona a burgonyának, csupán a gumói hasonlítanak rá. Eredetileg Közép-Amerikában őshonos, de az amerikai őslakosoknak köszönhetően az egész dél-amerikai kontinensen betelepítették. Európába – mint annyi minden más is – *Kolumbusz Kristóf* által került, már 400 évvel ezelőtt is szerepelt szakácskönyvekben. Mint sok minden másban, az édesburgonya termesztésben is Kína jár az élen; a világ batátatermelésének 67%-a ebből a hatalmas országból kerül ki. Nagyon fontos ezért megemlíteni, hogy a növény 20–25 °C környéki hőmérsékleten kitűnően, minden gond nélkül természetű az európai országokban, köztük hazánkban is. Nem lehet elégszer leírni: ha tehetjük, válasszunk olyan növényből készült ételt asztalunkra, mely nálunk is megterem! Ha pedig éppen szezonon túl vágunk az édesburgonya ízére, akkor válasszuk az őshonos területen megtermelt dél-amerikai batátát.

A fejlődő országokban igen gyakori táplálék, különösen C, B2, B6 vitamin tartalma említésre méltó, az ásványi anyagok közül káliumot, rezet és mangánt tartalmaz, zsírs- és koleszterintartalma alacsony, és neve ellenére cukorbeteg is bátran fogyaszthatják. A mai gasztronómia egyik divatos, felkapott zöldsége, talán sokoldalú felhasználhatósága miatt. Felhasználható köretnek; süthető, főzhető, grillezhető, egyes fajtáiból édesség is készíthető. A gumó színe fajtától függően lehet fehér, sárga, narancssárga, lila, rózsaszín, de akár vörös is. Készíthető felhasználásával liszt, keményítő, de például Japánban *sócsú* névre hallgató szeszes ital is készül belőle.

Mit készíthetünk mi belőle? Hazánkban a konyhákban talán leginkább hasznosítható a narancssárga színű fajta, szerencsére a piacokon és az üzletek polcain is leginkább ezzel lehet találkozni. Süssük, főzzük ugyanúgy, mint a krumplit, ha pedig csak

egy kis ropogtatnivalóra vágunk, akkor vágjuk egész vékony szeletekre, tegyük a sütőbe olajjal megspriccelve, és süssünk belőle egészséges chipset.

A közelmúltban vásárolt édesburgonyáimat én megtöltve készítettem el. Három, hasonlóságokat mutató ételt kaptam eredményként, de azt hiszem, ha bárki utánam elkészíti őket, akkor sem fog ráunni erre a remek növényre.

3–4 fő részére vásároljunk 4 nagyobb batátát. Mivel ezeket majd megtöltjük, ezért fontos, hogy az otthoni munkát megkönnyítendő, egyenes, kissé vastag gumókat keressünk. Vágjuk félbe mindegyiket hosszában, meghámozni nem kell, felhasználás előtt csak alaposan mossuk meg őket. Fektessük mindegyiket egy nagy tepsibe, kenjük meg a vágási felületeket olívaolajjal. Nem kell sok, de vékony rétegben, egyenletesen, mindenhol legyen rajta az olajból. Tegyük az előmelegített sütőbe 170 °C-ra légkeveréssel és süssük őket 25–35 percet, amíg a burgonyák megpuhulnak, de nem esnek szét.

Vegyük ki a sütőből, hagyjuk hűlni kicsit, majd egy evőkanál segítségével vágjunk ki a belsejéből annyit, hogy a szélein és alján néhány miliméternyi vastag rész maradjon. Osszuk a kivájt pürét három egyenlő részre, villával alaposan pürésítsük őket. Ezek után már csak a fantáziánk szab határt annak, hogy melyikbe mi kerül, de természetesen következzen három remek ötlet a batátáink megtöltésére:

- *Pestós, csirkés*: egy csirkemellet vágjunk kis kockára vagy vékony csíkokra, ahogy

kedvünk tartja. Süssünk ki serpenyőben császárszalonnát, vegyük ki a sült darabokat, és a visszamaradt zsíron süssük meg aranyszínűre a csirkemell darabokat. Sózni nem szükséges. Hagyjuk kicsit hűlni, majd keverjük össze 100 g mascaronéval és 2 evőkanál pestóval. Az egészet keverjük össze a batátapürével, töltsük vissza a kivájt rész helyére. Tálalás előtt szórjunk a tetejére sós, pirított földimogyorót vagy natúr fenyőmagot, díszítsük bazsalikom tépkedett leveleivel.

- *Currys-csicseriborsós*: csepegtessünk le 350–400 g csicseriborsó-konzervet, keverjük össze 150 g natúr joghurttal, vagy 150 g alaposan lecsepegtetett zsíros tejföllel, adjunk hozzá bármilyen édeskés ízvilágú chutney-t (én karamellizált lillahagymakrémet használtam), 2 teáskanál curryt (lehet édes vagy csípős), facsarjunk bele zöldcitromlevet ízlés szerint, sózzuk, borsozzuk. Keverjük össze a batátapürével, töltsük vissza a kivájt mélyedésbe. Tálalás előtt a tetejére tegyünk szeletelt, szájlaira szedett lillahagymát, kínáljunk hozzá cikkekre vágott zöldcitromot.

- *Kéksajtos-szalonnás* (édes verzió): a kisült császárszalonna-darabokat osszuk el egyenletesen a kivájt mélyedésben. Keverjük össze 2 evőkanál tejfölt a batátapürével, 1 evőkanál vörös áfonyával és egy marék pirított dióval. Ízesítsük frissen őrölt fekete borssal, kanalazzuk a szalonnák tetejére. Morzsoljunk rá 30–40 g kéksajtot, tálalás előtt pedig locsoljuk meg juharszírral.

Jó étvágyat kívánok! ■